

Topografiska Anteckningar

öfver

Lifland och Ehstland.

Samlade och Utgifne

af

Carl Fr. Berling

Juris Studiosus.

L U N D 1803,

Tryckt hos Professorn Dokt. JOH. LUNDBLAD,

på des Förlag.

Lifländska Riddböckerne hafwa det gemensamt med de fläste andre Länders Häfder, att deras äldre Historia är ganska mörk, och ofullständig. Landets älsste Inwånare, som icke en gång i sina Sånger förwarat minnet af sina Hjärtars bedrifter och krigiska företag, hade också ända till elfte århundradet icke en gång en egen Historiekrifware. De många bewis på deras krigiska anda, synas likwål öfwertyga oss, att de icke tillbragt sitt lif i öwårksamhet. De röfwade och blefwo röfwade; låto ömsom utan motstånd bringa sig under ett främmande wälde, och såtkade ömsom med entusiasm för sin Frihet. — Danska och Swenska Konungar förde Ristewis spiran öfwer Eysterns, och detta Folk bekym-

rade sig ganska litet om sina Beherrare; om de satte sig ned mid deras Stränder, om de där bygde en liten Fästning eller ett Kloster, war dem alldeles likgiltigt, de woro wande att se dem ankomma och afståga. Från början hade likwål hwarken Ehster eller Liewer egenteliga Konungar, deras Besegrare lärde dem först känna detta nmn. Troligt är det, att de haft sina wise Föreståndare, och om dessa blifwit kallade Konungar eller Domare kan göra oss lika mycket. Så wäl Liffland som Ehstland war före Tyskarnes ankomst deladt i flera Distrikter, och under Liffland i den widlöftigaste bemärkelsen woro äfwen Kurland och Semgallen inbegripne.

I. Liffland (i strängare bemärkelsen) Liewernes Land, sträckte sig från Rokenhusen längs åt högra Dünastranden, Rigißa Hafs- wiken öfwer Salis ända till Pernau. Den- na Prowins innehöll åter flera smärre Distrikter.

1) Usheraden.

2) Lenewarden, på båda sidorne af Woga (Oger) ända till Lemburg.

- 3) Uerfull och Holm, wid utloppet af Düna.
- 4) Thoraide, på båda sidor om Goive (Aa). Här woro Thoraide, och Cubbe, sefe twenne bekante Borgar.
- 5) Sattesele, wid Sygwalde (Segewold), gränsede till floden Aa.
- 6) Ndumea en liffändst Prowins emellan Lemsal, Wenden och Teyden. Här war Raupa eller Kopa (Roop), där redan wid Christendomens införande en Kyrka blef anlagd. — Kopa blef äfwen ansedt, som ett särskildt Distrikt.
- 7) Lettegore omkring Loddiger och wid Stranden af Adya.
- 8) Saletsa, wid floden Salis, och til en del utmed Stranden af Rigiska Hafswiken.
- 9) Metsepole, gränsede till Saletsa, från Sjön Bemerin eller Astizern till Pernau-
sa floden.

II. Lettland, Letternes Land, innefattade en del af nu warande Riga och Wendiska kretsarne. Särskilde Distrikter woro:

- 1) Gericke, en liten Littauiß Stat, beherrskad af en Rysk Furste, omgaf stränderne af Censka och Düna. Snart blef detta lilla Land eröfradt och förenadt med Lettland. Gericke, war denna Furstes residens.
- 2) Kufenois, en liten Stat, äfwenledes beherrskad af en Rysk Furste, det nuwarande Kockenhusen, här bodde Lettgaller och Seler.
- 3) Antine, i någden af Serben och Konneburg.
- 4) Trikatien, det nuwarande Trikatien.
- 5) Letter af Bawerin wid Aftizern, (Burrneßka Sjön) med Borgen Bawerin.
- 6) Lettgallen, från Aftizern och Nyer långs u med gränarne af Estland, ända till Marienburg och Schwaneburg, följakteligen ända till Ryska Gränsen. Detta Distrikt blef åter styckadt i flera smärre delar:

belar: a) Zalowa, från Walf till Adfel
wid Goiwe (Aa) och Schwarzbach. b)
Kosula, detta Distrikt utgjorde sanno-
likt någden omkring Marienburg, Oppel-
kahn, o. s. w., och gränsade till Ungar-
nien. —

Omkring Wenden bodde en liten Stamm
Wender, hwilken sebermera blandade sig
med letterne.

III. Ebstland, Ebsternes Land, inne-
fattade större delen af landet emellan Narwa
och Düna. Ebstland delades widare i flera
smärre Prowinsar, och dessa åter i smärre
Distrikter:

- 1) Saccala, den närmaste till Iwer och
letter gränsande Prowins. I widsträckt-
ste bemärkelsen sträckte den sig ända till
floden Pala, men i strängare bemärkelsen
till Wielinde (Fellin). a) Wielinde,
det nuwande Fellin, en berömd Ebstnisk
Borg. b) Aliste, Alistegrunde, det
nuwarande Hallist, ett mindre Distrikt
af Saccala. c) Dwele en Borg. d) Pur-
ke, äfwenledes en Borg.

- 2) Unganien, Uggensis, en del af Dorptska kretsen emellan Sjön Worcejewe och Peipus. a) Darbaten, på båda sidorne af floden Embach. Staden eller Slottet Zarbat, Dorpt, war den märkwärdigaste Ort i Unganien. b) Odempå, en gammal Borg.
- 3) Wagien (Wanga, Waigele) gränsade till Unganien. Somelinde det nuwarande Somel. — Kiote, en Eftsnis Borg förmodeligen det nuwarande Godset Royal.
- 4) Murgunde (Murgunde, Wurmegunde) wid Palafloden ända till Waigefloden. Pala, det nuwarande Oberpahlen, en Borg.
- 5) Mocha (Mogefe, Morke).
- 6) Alumbus (Alentos).
- 7) Kotalien (Kotalenien) större delen af Grandwief. a) Sontagana, gränsade till iwissta Prowinsen Metsepole. b) Hanhele (Hamale) det nuwarande Hannel. c) Leale, en Borg. d) Kotula, det nuwarande Kötchel. e) Lohhe, Lode.

8) Harrien. a) Warbola, en bekant Ebst.
nisk Borg. b) Lone, äfwentledes en fast
Borg. c) Lindanisse, den nuwarande
Staden Rewel.

9) Terwen (Gerwen).

10) Iappegunde, emellan Terwen och Wier-
land.

11) Wierland.

12) Pudymen eller Puderen; gränsande
till Wierland.

13) Allentaken, en del af Wierland, norr
om Peipus.

14) Ön Insel med Borgen Wolbe.

15) Ön Möön.

Swad jag owanföre anført må tjena
till en kort öfversikt af älldre liffändska To-
pografien. Då Tyskarne någon tid wistats
i landet fingo och flera orter nya namn. — De
förste Tyskar, som woro Bremiske Köpmän
ankommo år 1158, sedan de under en resa
till Wisby, af en storm blifwit drifne till
liffändska Kusten. Desse började straxt att

handla med Lirerne, och deras wundne förbelar lockade dem snart åter i andra affigter, med mera Manskap, till nya företag. Ganska oriktigt påstår man, att Liffand först blifwit upptäckt nämnde år; den norra delen war ju redan långt förut känd af Swenskar och Danskar; den södliga bekant genom flera infall af Littauer och Semgaller, och Isel i anseende till sitt Sjööfweri. Det war blott NyKarne, som wid denna tiden kommo i närmare bekantskap med Liffand, och eldade af winnings- och eröfningslystnad byggde de till en början med Lirernes tillåtelse, ett Hus, som i gamla Handlingarne kallas Neskola, men nu Uexfull. Eröfringslystnad och en blind Religionsöfwer wärkade ånteligen år 1186 Liffandarnes omwändelse, och tillika Liffands eröfring. *Meinhard* blef inkallad till att döpa och omwända, och wid den första af NyKarne bygda Christna Kyrka, Kirchholm, inrättades ett Biskoppsäte. Slottet Uexfull och Dahlen uppbyggdes, och härmed gick också Liffands frihet och sjelfständighet förlorad.

Lifland kom nu helt och hållit under Andeligt ok. Den tredje Lifländske Biskoppen, och sedermera Erkebiskoppen *Albert* insåg ånteligen, att man icke utom en ansenlig Werldslig magt, fullkomligen kunde bringa landet under den Andeliga Järnspiran, och han wiste också, att förskaffa sig modige Stridsmän, uti den år 1201 stiftade, och af Påfwen *Innocentius* III stadfästade, Christi Ridder-Paps Orden. Den Påfweliga förmaningen till hörsamhet emot Erkebiskoppen blef likwäl snart utan synnerlig wärkan. Orden bekom en tredjedel af Lifland, och denna Andel wiste man att på de Andeliges bekostnad så ansenligen föröka, att Orden ånteligen kom i besittning af halfwa landet. Den förste Ordensmästaren war *Vinno*, och alla Ridbarne blefwo, i anseende till Swärdstecknet på sine kläder, kallade Swärdsbröder. Sedan de år 1238 med Tyska Orden blifwit förenade, kallade man dem, i anseende till det swarta korsset på den hwita kappan, Korsbröder, men såsom Herrar af landet funno de år 1381 för anständigare, att låta kalla sig Korsherrar. Att lämna en berättelse öfwer deras många och blodiga Krig skulle föra mig för långt

långt från mitt ändemål; nog äf, att be öms som segrande och ömsom besegrade, likväl i tre och ett half århundrade gemensamt med Biskopparne woro i besittning af Lifland.

På lika sätt, som Tyskarne på ena sidan satte sig i besittning af landet, så woro äfwen Danskarne till redds på den andra. *K. Knut VI* inföll år 1196 i Ehstland, lät döpa och omwända, uppbygga Kyrkor och infätta Präster. En Påswelig Nuncius stadsfästade år 1224 Danskarne i besittningen af *Kewel, Harrien*, och i det omkring *Pernau* liggande *Wiek, Wierland, Terwen*, och den öfriga delen af *Wiek*, förärades däremot den Påsweliga Stolen. — År 1346 upphörde Danska Regeringen i Ehstland helt och hållet. *K. Waldemar III* sålde sin Andel af landet till Orden för 18000 mark lödigg. Så wäl Lifland som Ehstland beherrskades nu ensamt af Orden och de Andelige, men äfwen som i Nedniska Tiden hade hwarje Distrikt sitt eget Intereße och sin egen Regent. Redan år 1224 räknade man 5 Biskoppsdömen i Lifland och Ehstland; hwarje Biskopp war en oinfränkt Beherrskare af sitt Distrikt

strift och emellan Orden Ståberne och Biskopparne woro ständige oenigheter. Endast någre store Män, som uppträdde bland Ordensmästarne Byddade Staten från en fullkomlig undergång. En sådan war *Walther von Plattsberg*, en af de måst berömde Ordensmästare, i Historien tillbrad såsom Statsman och Hjelte. Han afföndrade sig år 1521 helt och hållit från den Tyska Orden, emot erläggandet af en wis Penningesumma.

Zar *Iwan Wasiljewitsch* uppsteg på Rysska Thronen; att eröfra Lifland och Ehstland war hans fasta föresats. Landet för swagte till ett eftertryckeligt motstånd, och söndrat genom inre stridigheter, fattade det beslut, att underkasta sig en främmande magt, såsom det enda räddningsmedlet. Ehstland hyllade år 1561 Swenska Kronan utan Ordensmästarens tillåtelse, men den dåwarande siste Ordensmästaren *Gotthard Kettler* underkastade sig däremot Pohlen. Hertigdömet Lifland blef således år 1562 högtideligen förbundet med Pohlska Kronan, men Staden Riga bibehöll likwäl sin oafhångighet till år 1581, då det, på flera delaktiga willkor följde det öfriga Liflands efterdöme.

Från

till 50, men dess bredd från Väster till Öster 34 till 40 Tyfva mil. Liffland sträcker sig ungefär från 56 Graden 20 Min. till 59 Grad. 36 Min N. B.; och om man också vill räkna därne, så utgör längden, efter den af Kejsarl. Wettenflaps Akademien i Petersburg antagna första Meridianen, från 39 till 46 Graden. *Von Caunern* och *Becker* berättar att denna landsträcka är 1559 hade 9 befäste Städer och 121 Slott; men för det närvarande räknar man 13 större och mindre Städer, och bland alla dessa träffas likväl icke en enda, som i anseende till sin omkrets kan kallas stor. I hela landet kan man ungefär räkna 300 Ryrkor, och utom Städerna 160 Församlingar, samt öfver 2000 Byar. Landtgodsens antal stiger till omkring 1500, större och mindre tillsammansräknade, hvarunder äfven Landpastoraterna äro inbegripne, hvilka hafwa sina wis- sa Jordågor och egne Bönder, med samma Rättigheter, som de öfrige Godsen. — Hela Lifflands storlek kan man utan betänkan- de uppgifwa till 1800. Quadratmil, af hvilka Ehstland innefattar 400.

Lifland består för det närvarande af tvenne General Guvernementer och Staden Narwa, hwilken senare omedelbarligen lyder under Petersburgska Jurisdictionen. Det Riga General Guvernementet innefattar hela södliga delen eller det egentliga Hertigdömet Lifland tillika men Prowinsen Isek. Det Rewelska General Guvernementet ligger emot Norden, och innefattar Hertigdömet Ebstland, tillika med de därunder lydande Lär. Hwarje General Guvernement är åter indelt i wissa kretsar. Fyra Kretsar, nemligen: den Riga, Wendiska, Dorptska och Pernauska utgöra Riga General Guvernementet; och 4 Kretsar eller Prowinsar, nemligen: Harrien, Bierland, Jerwen och Wief utgöra det Rewelska.

Lifland är till större delen Fogbewärdt och upfylldt med Moras, men likwäl ett frugtbart och på flera Produkter öfwerflödande Land. Höga Berg sökas förgäfwes i Lifland; de Hahnhoffska Bergen och de omkring Marienburg äro i synnerhet bekante. Bergwerk äro ännu icke upptäckte. — Att göra en beskrifning öfwer alla små Lifländska

Sjöar, wore ett åfwen så beswärligt som onyttigt Arbete. Några bland dem fordra likwål en nogare uppmärksamhet. Östersjön intager billigtwis främsta rummet, och utom denna råknar man trenne större Sjöar. Sjön Peipus fljer tillfland från Ryßland, och har 12 Tyska mils längd, och 8 till 10 mils bredd. Några smärre Dar innesfattar den, af hwilka Porka eller Bork icke allenast är bebodd, utan åfwen har trenne Byar. Werzjerwe eller Würzjerwe emellan Dorptska och Pernauska Kretsarne; des bredd utgör 2:ne och des längd 5 Tyska mil, genom floden Embach står den i förening med Sjön Peipus. Lubahnska Sjön kan åfwen råknas till de större Sjöarne; den är omkring 6 Tyska mil lång och öfwer 2:ne Tyska mil bred. Till de smärre Sjöarne råknar man: Burtnefska, Jerkelska, Marienburgska, Sadjerwska, Fellinska Sjöarne, Stintsjön och Babiskska Sjöarne. I bägge Hertigdömerne är egenteligen blott en enda stor Flod, nemligen Duna, hwilken har sitt ursprung i Ryßland wid Biata, flyter genom Littauen, förbi Riga, och förenar sig wid Dunamünde, twenne Tyska

Pa mil från nämnde Stad, med Östersjön. Denna Flod är uppfylld med flera Skär, som göra Rigiſka Farwattnet ganska farligt, och wid Islofning blottſtäller Staden för öfverſvämning. Utom denna Flod äro flera ſmårre Floder eller Strömmar, ſåſom: Boldera, Ewſt, Pernaſtrömmen, Narwaſtrömmen eller Narowa, Gauſa eller Na, Embachen, Salis, m. fl., deſſa förtjena likwål icke någon ſärſild uppmärksamhet.

Liſtåndſka luſten är ren och hälſoſam, men Wintrarne långa och ſtrånga. — Jordmänen är i Liſtand helt olika. Wid Riga, Rewel och Pernau är den ſandig och lös, men likwål här och där frugtbar; omkring Wenden och åſwenledes på några ſtällen i Pernaſka Kretſen lerig; i Dorptſka Kretſen, i Terwen och Bierland mera jordblandad; i Wiek morafig och ſtenig, och i Harrien finner man ſå wål ſandiga ſom ſteniga Åkerſålt, hvilka likwål gifwa en rik Skörd. Flygſand finner man blott wid ſtränderne af Öſterſjön, och åſwen där ganska ſällan; de ſtora Sandsålten t. ex. wid Pernau och Riga äro blott till en del obrukbare. Ungar

felas just icke, men likwål kunde de ansenligen ökas, om man icke saknade Golt till Skogars rödjande och Morasens upbrukande. — Åkerfält, hwilka löfwa den rikaste Skörd, ligga ofta på flera mil obrukade, och detta blott af Goltbrist. — Skog finner man i öfwerflöd, men likwål träffas Landsträckor, där sparsamhet äfwen i detta fall är nödig.

I ett Land som med fördel drifwer Åkerbruk, Bostapskötsel och Fiskeri, måste äfwen icke Produkter fela. — Bland Lifländska Produkterne innehar Spannemålen främsta rummet, hwilken framför utländskt Spannemål har det wigtiga företräde, att den är torkad. Utlänningen hämtar årligen en stor mängd häraf, hwaribland likwål mycken främmande i synnerhet Pohlst befinnes. Af alla Sädessarter utsteppas likwål måst Råg. Hwete, Korn, Hafre, Malt, Årter, uppbrukas måstadelen i landet. Wanligtwis kan man årligen räkna Skörden i Lifland till 200,000 laster Spannemål. Lasten räknad till 24 à 30 Tunnor. — På Zimmer, Bräder och allahanda Träwaror öfwerflöda flera Trakter så rikeligen, att man häraf kan utsteppa ett stort

stort quantum. — Lin utspedas också, men på långt när icke i så stor mängd, som wore möjligt, om man med mera sorgfällighet vinnlade sig om Kulturen af denna så begärliga Produkt. Hampa kunde knapt utspedas, om icke de till Lifland gränsande Prowinser, kunde lämna denna Artikel; blott Lettland drifwer härmed någon Handel. På lika sätt förhåller det sig med Lin- och Hampfrö; en stor del deraf utspedas men minsta delen är likwål wårt på Liflands Fält.

Historien lärer oss, att Lifland i fornda Tider war en Boningsplats för flera särskilde Folkslag. Liwerne, besuto ungefär den Rigiſta Kretsen. Deras med det Ehstniska i flera affeenden lika Språk, synes bewittna, att de med Finnarne woro i Slägtſkap. De woro de första i landet, som, likwål icke utan motstånd låto döpa sig. Sedermere smälte de tillsammans, blandade sig med Letter, Ehster och Kurländare, och hafwa aldeles förswunnit utur Historien. Letterne, ett fredsammt Folk, arbetsammare, hushållsaktigare, sparsammare och af bättre böjelser än Ehsternene, bebodde större delen af Wendenska, jemte

en liten del af Dorpska kretsen. Att de icke äro i Slägtkap med Limer och Ehster, bewisar deras Språk, Historien och några deras särskildte Sedwanor. Deras Språk synes bewittna att de äro af Slawiskt ursprung. För det närwarande bebo de Rigiska och Wendenska kretsarne, hwilka efter dem kallas Lettland. Ehsterne, hwilka ännu utgöra den starkaste Nationen i Lifland, hafwa alla sieder bebott såwål det egentliga Ehstland, som Dorpska och Pernauska Kretsarne, jemte de flästa Darnne. Deras Språk, Seder, m. m. äro omedelsägellige bewis på deras Slägtkap med Finnarne. Wenderne, ett litet Folkslag, som bebodde någden af Staden Wenden, och hwilka denna Stad förmodeligen har antacka för sitt namn, woro till sitt ursprung obekante, och hafwa nu smält tillsammans med Letterne. Ryssar, hwilka inkommo med de Ryska Furstar, som beherrskade wisa Liflandske Distrikter. Lettgallier, en liten med Letterne föga olika Nation, förenade sig anteligen med desse senare i anseende till Littauerne ständiga anfall och plundringar i deras Distrikt. Dessa Folkslag af hwilka blott twänne ännu bibehållit sig, bebodde Lifland före Tyskarnes ankomst.

Utan

Utän att göra affeende på olika stånd belar man för det närwarade Liflands Inwånare i tvenne klasser, nemligen: Lystar och Bänder. Hwem som icke är Bonde han kallas Lyst, om han än icke förstår ett enda Lyst Ord. Till den förra klassen höra: Adeln, Lärde, Embetsmän, Borgare, och äfwen Frigifne, så snart de på Lyst sätt äro klädde. Lystar utgöra största delen af denna klass. Ryttar finnas så wäl under Godsägarene som Handlande, och Bänder. Swenskar träffar man såwäl bland Adel och Lärde som Borgare. Hela Byar gifwas, som äro bebodde af Swenske Bänder, hwilka hafwa många företräden framför letten och Ehsten, jemte sina egna Privilegier.

Folkmängden i Lifland kan man med Militären upgifwa till omkring 700,000 Menniskor. Alla Distrikter äro icke lika befolkade. Lifland kunde till det minsta föda en Million Menniskor, om så wäl det redan brukbara, som det ännu oupbrukade landet, bleswe rätt odladt.

Af så många tillsammansboende Nationer, kan man också wänta flera Språk, af

hvilka somlige äro mera, somlige mindre nödiga att känna. Tyska Språket brukas måst af alla Utländska Språk. Det Plattyska skall fördom varit mycket i bruk, men höres nu ganska sällan. Ryska Språket är desto mera nödigt, då man nästan dageligen måste umgås med Ryskar. Swenska Språket behöfwes blott i Sjöstäderna, och i de Trakter af Efstland, som äro bebodde af Swenskar. Det Ehtniska och Lettiska äro de Språk, som äro måst oundbärlige, likwål kan man med Ryska Språket bland Ehter och Letter hjälpa sig tåmmeligen. Engelska Språket är nödigt för Rigska Handeln, och Franska Språket hörer till goda Tonen. Af alla dessa Språk är likwål Tyska, Ryska, Ehtniska och Lettiska Språken nödwändigast, kan man en af dessa, har man icke swårt att göra sig begriplig.

Jag har redan nämnt, att Letter och Ehter utgöra Liflands Nationalsfolk och nästan i alla afseenden kunna de anses såsom ett enda Folkslag, ehuruwäl de äro af olika ursprung. Båda äro de Lifegne, och redan detta werkar en likhet i Lefnadsfåttet. Bå-

ba älska de warma Stufwor, Badstufwor,
 Lobak, styrka Drycker och bullrande nöjen.
 Båda hafwa de eländiga Trådhus, wida säm-
 re än de mera ordentligt och renligt boende
 Ryska Bänderne; Byggnadsfättet är till stör-
 re delen lika; hela Huset består af några sam-
 mansfogade Planker, betäckte med Halmtak och
 måstabels utom Skorstenar, blott med ett
 Windhål på Taket, hwarigenom Roken ut-
 släppes. Ordentlige Bänder hafwa en sär-
 skild Stall, men de fattigare lefwa med få-
 naden under ett Tak, och ofta i en och sam-
 ma Stufwa. Letternes drägt är något olika
 med Ehsternes. Båda könen bland Letterne,
 klåda sig med grått Wadmål utan soder.
 Manspersonerne hafwa Räckar med spitsiga
 armar. Qwinspersonerne hafwa en kort så
 kallad Kamisol, och en underräck med män-
 ga weck, alltid äro de så klådde. Ofta
 pryder ett Silfverspänne eller något annat
 smycke af Silfwer deras bröst, i synnerhet
 Söndagar och wid högtidliga tillfällen. Eh-
 sten är lika klådd med Letten, men hans Räck
 är till färgen merändels brun eller svart. I
 Ehstland bruka båda könen lika Räckar, så
 att Mannen kan bruka Qwinnans, och Qwin-

nan Mannens Räck; om denna Räck binda
 Dwinspersonerne en Gördel. Så wäl let-
 ten som Ehsten är ganska widspellig, tror
 Spöken, Håxeri, m. m. f. Båda Folkslagen
 bruka sällan Stöflar eller Skor, utan ett
 stycke läder, som lägges under fotbladet, och
 fastbindes om Smalbenet, tjenar dem i det-
 ta stället; detta kallas Pasteln. — Alla
 gifte Dwinspersoner, Allja sig från de ogifte
 genom en Huswa eller Mösa. Pigorne gå
 med bart Hår, som i åttillige Trakter flä-
 tas om Huswudet, i andra åter hänger flä-
 tadt ned åt Ryggen. Wid högtidliga till-
 fallen, ser man lättaste Dwinspersonerne hån-
 ga ett hwitt ylletäcke öfwer Fullbrorne, som
 framman till fastes med ett stort Silfverspän-
 ne. — Båda Folkslagen förfärdiga sjelf sina
 Kläder och alla nödige Husgeråd. Talgjus
 ser man sällan hos någon Bonde; om Win-
 tern brukar han i det ställe tunna Trådstickor
 i sin mörka Rökstufwa, hwilka en efter
 annan blifwa itände. — Letten är i allmän-
 het bättre än Ehsten; den senare är esomof-
 tast ohjelpsam och sturk, och anser för ett
 nöje om han kan förolämpa en Tyst.
 Letten däremot är mera höflig och artig,
 samt

samt och till större delen mera wälmående än
 Ehsten.

General. Guvernementet, är så
 wäl Hertigdömet Lifflands som Ehstlands hög-
 sta Forum executivum, där äfwen wisa con-
 tradictoriska frågor blifwa afgjorde. — I
 Hertigdömet Liffland består det af en Ge-
 neral Guvernör, en vice Guvernör, twenne Re-
 geringsråder, en Sverfiskal, och twenne Se-
 kreterare. Hårtill höra twenne Kanslier, ett
 Lyft och ett Ryskt. Här bekomma Besluten
 på landtdagarne laga kraft, och härifrån ut-
 gå nästan alla Befallningar och Kungörelser,
 äfwenledes afflutas här alla Kontrakter med
 Kronan, m. m. Hof. Rätten, är förnämsta
 Domstolen i Hertigdömet i Civil- och Cri-
 minalsaker. Adeln hörer egenteligen under
 denna Domstol, och då fråga är om Privi-
 legier, Testamenten, Kronans och allmänna
 Årender, o. s. w. är Hofrätten första Instan-
 cen. Den består af en President, trenne
 Landtråder, en vice President och 8 Assesso-
 rer; blott en gång om året hålles wanligen
 Session, och denna tager sin början i Ja-
 nuari och påstår 4 månader. Landträtten
 (Land.

(Landgericht) är första Instansen i hvarje Krets i civil och criminalsaker, och består af en Landrichter, twenne Assessorer och en Sekreterare. I Criminalsaker emellan Adelige Personer hålles Undersökning i Landrätten, och Hofrätten fäller Utslag, och i alla Mål, som gå å lif och åra Piskas alltid saken till Hofrättens Rådskådande. I Civila mål måste Landträttens Dom straxt gå i fullbordad ånsett Appellation däremot Per. Ordnungsgericht är i hvarje Krets Underinstancen för Politi. och Executions Mål, består af en Ordnungsrichter, twenne Assessorer och en Notarius; denna Rätt håller trenne gånger om året sina wanliga Sessioner. Ekonomi, kallas de Kanslier, som förordna och beräkna Kronans Inkomster, och Lefwereringar till Kronogodsén. Dessa lyda under General Guvernementet och Kammarkollegium. Landtdagar kallar man de Sammankomster, som se med hela Guvernementets Adel, där man rådslår öfwer Landets angelägenheter. Här presiderar Landmarskalken, omgifwen af sitt Landtrådskollegium, hwilket består af 12 Landtråder, hwilka wid Landtdagarne af Adeln blifwa walde; deras

deras pligt består i att se landet till gods och Rydda Adels Privilegier. General Superintendenten är den förste Andelige i Hertigdömet; alla Kyrkor och Präster lyda under honom.

Ehstländska General Guvernementet består af en General Guvernör, en vice Guvernör, twenne Guvernementsråder och twenne Sekreterare. Det så kallade Haakengericht, består af en Haakenrichter och twenne Assessorer. Denna Domstolens göromål består i verkställandet af Szwertens befallningar, besiktning af wägar, undersökning af Gränsetwister, o. s. w. Landwaisengericht, eller en Förmyndare-kammare för hela Ehstland, består af 18 Personer, och här presiderar den så kallade Ritterschaftshauptmannen. Manngericht, har nästan samma bestämelse, som Lifländska Landträtten, och består af en Mannrichter, twenne Assessorer, Sekreterare och Aktuarias. Alla Wintrar hålles Session i Rewel, och hit höra alla civil. och criminal mål. Från Manngericht appelleras till Szwerlandträtten. Szwerlandträtten är Szweringinstancen i alla

Ju

Justiciämål, ungesär af samma Natur som Hofrätten i Riga; den består af Guvernören såsom President, 12 Landtråder, såsom Bisittare, en Sekreterare, en Arkivarius och en Aktuarius. Under landträtten är en så uråldrig Domstol, att man icke wet dess upprinnelse; här afgöras civile mål, som till värde icke öfverstiga 200 Rdlr. Provincial Konsistorium är hela detta Hertigdömes Andeliga Domstol, består af ett Landtråd såsom Preses, och 10 andelige Assessorer; detta Konsistorium bestrider också en Superintendents göromål. Ehstland har äfwen så wäl som Lifland sina landtdagar, hwilka merändels hållas hwart tredje år. — Godsägarna hafwa för öfrigt så wäl i Lifland som Ehstland sjelfwe rättighet, att straffa sina Bönder och Underhafwande för mindre Brott, utan att behöfwa draga dem för någon Domstol, men går Brott å Lif, då upphörer Godsägarens Dommarerätt.

Hwarken Lifland eller Ehstland har någon bestånd lagbok, till rätteshöred för Domstolarna. Utkomne Ukaser, Förordningar, Publikationer och Befallningar tjena såsom lag,
och

och då dessa omöjliga kunna vara tillräckliga, måste man taga de gamla lagarne till råds, såsom: *Bischof Alberts Ritter und Landrecht* af år 1228; *Swenska Landslagen af K. Christopher*; *Lifländska Landsordningen af år 1707*; *Das Ehstnische Ritter. und Landrecht*, författad omkring år 1645; *Gottländska samt Lûbska Stadslagarne*, den förra förbättrad gäller för Riga, och den senare för *Rewel*; *K. Gustaf Adolfs Stadslag*, *Enst Öwersättning* af år 1709; *K. Carl XI Ryrkoordning* af år 1687; dessa alla gälla såsom normer för lagstipningen. Ufwenledes dömmes efter *Landsfied*, *Präjudikater* och *Jus Romanum*, in subsidium juris. De *Privilegier* som röra landet, hafwa också ett stort inflytande wid *Rättegångar*. Såsom exempel af de senare kan man anföra: *Das Bierische und Harrische Recht*; *Sylwesters Privilegium*; *Das Bischoflich Dörptsche Privilegium*; *Das Riewelsche Privilegium*; *K. Sigismund Augusts Privilegium*; *Prästkapets Privilegier af Drott. Christina* och *K. Carl XI.*; m. fl. De *Lifländska Landsordningarna*

ordningar, hvilka ännu äro gällande blef-
 wo år 1707 sammandragne och utgifne, samt
 utgöra 778 sidor i qvart.

Hertigdömet Liffland

eller

Rigiska General-Guvernementet.

Detta Hertigdöme, som utgör den södliga och största delen af landet, består af fyra Retsar nemligen: den Rigiska, Wendiska, Dorpska och Pernauska, jemte Prowinsen Insel. Om man undantager några få bergiga Trakter är detta General-Guvernement ett för Åkerbruk och Bostapsfödsel ganska tjenligt land. Jordmänen är ömsom lerblandad och sandig. De här brukelige Sädarter äro huswudsafeligen Råg, Korn, Hafre, Hwete, Bohwete, Årter och Böner, jemte lin och Hampa. Skörden rättar sig efter bestaffenheten af Jordmänen och Wäckerleken; på god åker plågar man af Winterfäd

tersåd Förda 10:de Kornet, och åfwen dåröfwer, men på dålig Jord blott andra och tredje Kornet; af Korn och Hafre Fördas wanligtwis 5:te till 8:de Kornet. Af Skörden bestrida Inwånarne sina lewerantser in natura till Kronan, så wål som sina egna behof; öfwerflottet föres dels till närmaste Sjöstad och säljes, dels förwandlas i Brännwin.

Hela Hertigdömet utgör omkring 6430 Hakar *) flera smårre Jordegendommars obekant.

- *) Den Liffändska Hakeberäkningen är olika. På några Orter räknas så, på andra annorledes. Revisions Kommissionen bestämmer Haketallet för hwarje Gods, antingen efter mängden af de därtill hörande Menniskor eller också efter det af dem upbrukade Landet. Liffand har sin egen beräkning af Hakar, Ehstland åter en annan. — I en Riktig Revisionshake måste hwarje Tunneland innehålla 14,000 Swenska Quadratalnar. I anseende till bättre och sämre Jordmän delas också Åkerfälten i fyra Klasser; i första Klasen, eller af den bästa Jordmänen innehåller hwarje Hake 60 Tunneland Åkerjord, i andra Klasen måste den innehålla 72 Tunneland, i tredje Klasen 90, och i fjerde

råknade, och hela des Omkrets utom Du
 Sfel utgör 1322½ Werst. — Folkmängden i
 hela

de Klafen 120 Tunneland. På Swedjeland
 räknas åter Haken i första Klafen till 120
 Tunneland, i andra Klafen till 160 Tunne-
 land, i tredje till 200, och i sjerde till 240
 Tunneland. Swad Ungar, Skog och Betes-
 marker beträffa, hwilka nödwändigt höra till
 en Revisionshake, så äro dessa icke så noga
 bestämde, som Åkerfalten; brist på dessa så
 nödiga Appartinentier, ersättes likwäl genom
 ett tillägg af Åkerjord, på det att dessa be-
 hos, må dershöfve kunna uppfyllas. — I en
 Sfelt Revisions Hake inuehåller Tunnelandet
 16,000 Quadratalnar. Till en Hake räknas
 här i Jordmån af första Graden 12¾ Tunne-
 land, Ungar af bästa Sorter 42½ Tunneland,
 i Betesmarker af bästa Slaget 25½ Tunne-
 land; af andra Graden räknas 15½ Tunne-
 land i Åker, 79 Tunneland i Ång, 47½ Tunne-
 land i Betesmark; af tredje Graden räknas 20½
 Tunneland i Åker, 138¾ Tunneland i Ång, 83
 Tunneland Betesmark; af sjerde Graden, 30
 Tunneland i Åker, 303½ Tunneland i Ång, och
 121½ Tunneland i Betesmark. — Till en Re-
 weist Revisions Hake hörer wid Stranden 10,
 och in i Landet 5 arbetsföre Karlar; här gö-
 res hwarken affeende på Åker eller öfrige till-
 hörigheter,

cie i värde. På 1 Rubel går 100 Kopet
 ter hvarje Kopet räknad till omkring $\frac{1}{4}$ R.
 i Swebst mynt. Det af R. *Sigismund*
August Hertigdömet lifland tilldelta Wa-
 pen är en Grip med swärd af silfwer i
 rödt Fält, på hvars bröst Regentens
 namn i Guld tillika med Kronan är afteck-
 nadt. Detta Wapen ser man likwäl ganska
 sällan, emedan Riktigsta Stadswapnet i det
 ställe oftast blifwer brukadt.

Rigiska Kretsen.

Som redan ofwansföre anmärkt är be-
 står Lettland af twenne Kretsar, den Ri-
 giska och Wendiska. Rigiska Kretsen, wid
 Rigiska Hafswiken, gränisar i söder till
 Kurland, i Öster till Wendiska, i Norr till
 Pernausta och wid Walk till en del af Dorpt-
 ska Kretsen. Denna Krets består af 34 landt-
 församlingar och 1595 Hekar, Rigas Pa-
 trimonial-Gods af öfwer 100 Hekar oberäk-
 nade. Längs utmed Petersburgska landsvä-
 gen, 5 till 6 Tyska mil från Riga och på
 båda sidorne af Düna är en ganska sandig
 Jordman och många Moraser; Trakterne
 omme

omkring Burtnek, Lemsal, Rujen, m. fl.
hafwa deremot söna Utrar.

RIGA, Lifländska Hertigdömet's Huf-
wudstad wid Dünafloden, under $56^{\circ} 51'' 20''$
N. B. och $40^{\circ} 40''$ Ö. l. belägen, i en
låglandt och med många Sandbankar omgif-
wen någd, är den största och rikaste Stad
i Guvernementet, från Petersburg 552
Werst. Dess anläggande omkring år 1200
blifwer en talande Minneswård för den tredje
Lifländske Biskopen och sedermera Erkebisko-
pen *Albert*; sitt namn har den bekommit af
en Arm af Dünafloden kallad Rige eller
Rynghe. Af sin anläggare bekom Staden
förträffliga Privilegier, men under de följande
Erkebiskoparne led den ganska mycket i
anseende till ständige misshälligheter emellan
desse och Ordensmästaren. År 1331 blef
Staden belägrad och eröfrad af Ordensmä-
staren *Eberhard von Monheim*, hwilken till
Ordens säkerhet anlade ett Slott; detta blef
år 1485 förstördt af Borgarne men 10 år
därefter af Orden åter uppbyggdt. År 1515
affkuddade sig Riga det Erkebiskopliga Öf-
verwäldet, samt underkastade sig Orden; 7

är därefter antogs Reformationen. Ehuruwäl Hertigdömet Lifland år 1562 underkastade sig Pohlen, försvarade likwål Riga sin frihet till år 1581, då den på flera fördelaktiga willkor hyllade Pohlska Kronan. Detta hade likwål icke någon lång waraktighet; K. *Gustaf Adolf* eröfrade Staden år 1621 efter en stark Belägring, stadfästade desß Privilegier, begäfwade den med flera Jordegods, och insatte en Guvernör. År 1656 måste Riga uthärda $1\frac{1}{2}$ månads belägring af Ryssarne, och för desß tappra försvar, erhöill Magistraten 4 år därefter Udelige Privilegier, Staden kom i rang näst efter Stockholm, och desß Wapen bekom en Kongelig Krona. År 1667 och 1677 ihärjades Staden af twenne stora Eldswådor. År 1700 belägrades Riga af Pohlackarne, men följande året befriades den af de segrande Swenska Hårarne. Unteligen nalkades den sista märkwärdiga Epoken, då Riga år 1710 d. 30 Juni eröfrades af Ryssarne.

Citabellet inberäknadt har Riga utseende af en nästan aflång, men likwål något oregelbunden fyrkant. Desß längd innom fästningswerken utgör 432, bredden 232, och

om.

omkretsen 1200 Fattnar; om man här till
 räknar Fästningswerken, och det därtill stå-
 tande Citabellet, är längden 900, bredden
 413, och omkretsen 2100 Famaar. För-
 städernes omkrets kan man icke så noga be-
 stamma, likväl kunna de tillsammansräk-
 nade utgöra 16 till 20 Werst. — I Ri-
 ga räknar man emellan 30 och 40,000
 Inwånare. Staden för sig själf består af
 Stenhus; Förstäderne däremot af Tråd-
 hus. De publike Byggnaderne i Staden
 tillhöra dels Kronan; dels själfwa Staden.
 Till de förra höra: Kejsarliga Palatset; Slot-
 tet med en Rysk Kyrka, Arsenal, åtskillige
 Kanfler, Hofrätten, Ekonomi-Direktionen,
 Rånterikammaren och Rigska Landrätten;
 Guvernörs Huset; Vice Guvernörs Huset;
 Öfwer-Commendants Huset i Citabellet;
 Posthuset; Tamoschna Byggnaderne eller Li-
 senten, där inkommande och utgående Wa-
 ror undersökas; Kronans Apothek; Ingeniör-
 huset, Kaserner af Sten, ett Lyghus, i Ci-
 tabellet; ett Fängehus och ett Luktus; Sält-
 hospitatet, utom Staden. Till de senare hö-
 ra: Rådhuset, hwilket år 1766 blef färd-
 igt, jemte Börsen; twenne Lyghus; tren-

ne Wäg- och Brakhus; Fem Kaserner för Garnisonen och Stadens Artilleri Kommando; Stadsbibliotheket, år 1553 stiftadt, jemte det Himselfka Museum, där Anatomiska föreläsningar och besiktningar ske, och hwarest äfwen en Naturalisamling är för handen; den år 1663 anlagda Wattenledningen, som genom en konstig inrättning, förser Staden med Watten från Duna; Luthuset; Gjuthuset; Stadsstallet och Posteringshuset 2); Skeppsbyggnaden öfwer Duna hwilken år 1701 blef anlagd till öfwerförande af Swenska Rytteriet, men är nu utwidgad och utgör tillika med de båda Kejserske Lustparkerne, Stadens första och Schönaste Promenadplatser. —

Till

2) Till resandes beqwämlighet äro wid flera Lands- wägar Posteringshus inrättade, hwilka swara emot våra Swenska Gästgisswaregårdar. Post- Kommissarien är skyldig underhålla ett wisst antal Hästar till de resandes tjänst, hwarföre han för hwart par Hästar erhåller 4 till och med 8 Koppek for Wersten i skjuts. Uren- det för dessa Posteringar uppbärer Ridder- skapen, hwilket också förbundet sig att där- för underhålla alla till Posteringen hörande Byggnader, och att afgifwa en wisst quantität Foder för Hästarne,

Till de offentlige Byggnaderne kan man af-
 wen räkna Riddarehuset, där Adeln har sina
 Sammankomster; de båda Gildstufworne, där
 BorgerSkapet församlas b); Schwarzenhäup-
 terhuset c); det blå Borgarekompagnietshus
 d); ett Hus tillhörigt Sällskapet Euphonien,
 och ett tillhörigt Sällskapet Ressourcen; Ri-
 giska Theaterhuset och Rigska Musen.

Bland Stadens Skolor förtjena, det
 Kejsarliga Lycäum, stiftadt år 1675 of K.
 Carl XI och Dom eller Stora StadsKolan,
 hwilken fordom war ett Munkelöster, att
 särskilt anmärkas. Utomdes finnas sju min-
 dre Skolor; Frimurarnes FattigSkola, där 15

C 5

fattiga

- b) Så wäl i Riga, som i det öfriga Liffand, är
 BorgerSkapet indelt i stora och lilla Gildet.
 Till det förre hörer den Handlande Societeten,
 och till det senare Handwerkarnes.
- c) Schwarzenhäupternes Kompagni, hwilket det-
 ta Hus tillhör, war fordom en Sträck för
 de Drognes; ännu kunna endast Ugifte blif-
 wa medlemmar af detta Sällskap.
- d) BorgerSkapet i Riga har förenat sig uti att ut-
 göra twenne Garder, det Blåa och Gröna Gar-
 det, och utomdes Borgare Kompagnier till fot,

fattiga Barn underhållas och undervisas, jemte twenne lättesta Skolor. — I ett år 1651 stiftadt Barnhus blifwa ett wist antal Fader. och Moderlösa Barn underhållne och underrwiste, utom en mängd andra Fattiginrättningar, som alla icke här kunna uppräknas.

I sjelfwa Staden, utom de widlöftige Förstäderne, räknar man öfwer 700 Private hus, och i Staden och Förstäderne tillsammans 16 Kyrkor, nemligen 8 Ryska, 6 Lutheriska, 1 Romersk Katholik och en Reformert. Bland de Ryska är St. Peter-Paul Huswudkyrkan, och bland de Lutheriska, är St. Jakob den förnämsta; denna senare tillhörer Kronan och Ridderkapet, och här hålles hwarje Söndag Swenskt Gudstjenst. De öfrige Lutheriska Kyrkorne äro: St. Peter, blef år 1406 på Stadens bekostnad uppbyggd; Domen eller Domkyrkan år 1204 af Bisk. *Albert* inwigd; St. Johannis fördom Dominikanerne tillhörig, blef år 1582 letterne anslagen; St. Gertrud och Jesu Kyrka.

Stadens Wapen är en röd Mur med Torn, hwars spetsar äro af silfwer, i Muren emellan

emellan Tornen finner man en Port, hvaruti man ser ett frönt gyllene Lejon; öfver Porten blir man warse twenne silfwer nycklar, däremellan ett gyllene kors, och däröfver en gyllene Krona i blått Fält. — Magistraten består af 4 Borgmästare, 14 Rådmän och 6 Sekreterare. Från Rigssta Magistraten kan icke appelleras till någon annan Domstol, än det Efstländska och Lifländska Justitiä-Kollegium i Petersburg under hwilket äfwen wädjas från de öfrige Kollegierne i Riga, såsom från Hof Rätten, och till och med från General-Guvernementet.

Främmande finna i Riga ett angenämt umgänge, i synnerhet om de hafwa något gällande rekommendationer. Menniskor af Smak och fina Seder, lärde, Ulfare och Kännare af Musik, o. s. w. äro här icke sällsynte. Utomdesß finner man Menniskor af alla Nationer, Confessioner, Stånd och Handteringar, Konstnärer och Professionister. — I Staden äro twenne Boktryckerier och twenne Boklädor. Fabriker wilja icke synnerligen fort, likwål finner man Socferbrnt, Stärkelse, och Pudersfabrik; Kortfabrik,

fabrik, jemte en Strumpfabrik; twenne Pappersbruk äro straxt wid Staden anlagde.

Så wäl i anseende till sina wigtiga Fästningswert, hwilka bestå af 18 Bastioner, 7 Kaveliner och twenne Glacis, som ock i anseende till sin widsträckt Handel, är Riga den första Stad i Lifland. Ehuruwäl Stadens läge icke är det beqwämaste, så öfverträffar den likwäl i anseende till sin Handel tusende andra Sjöstäder. Ryssland, Pohlen, Litauen, Sengallen, Lifland, föra sina Produkter dit till lands och watten, och tillbyta sig därföre Utländske Waror. De årligen ankommande Skeppen hwilka stiga till öfwer 1000, finna en säker afförning på sin medförda last; och denna widsträckt Handel, den wigtigaste i Lifland, utgör en af de förnämsta Kronans inkomster af landet.

Följande Städer och Orter i Rigska Kretsen, förtjena en särskild uppmärksamhet:

Dünamünde, en Skants eller liten Fästning, 2:ne mil från Riga, nyckeln till Düna, wid hwars Utlopp den ligger. Alla

ankommande resande måste här anmäla sig, och uppvisa sina Pass. — Biskop *Albert* uppbyggde här ett Cistercienser Kloster år 1201; sedermera blef här en Fästning anlagd, hwilken år 1609 samt 1618 af Swenskarne eröfrades, år 1700 af Sachsarne, och ånteligen år 1710 af Ryssarne. Midt utöfwer denna Fästning ligger *Boldera*, där ankommande Skepp måste angifwa sin last, och låta wiftera sig af Tullbetjeningen.

WALK. En liten Stad, 149 Werst från Riga. Dess längd utgör omkring 1 Werst, dess bredd något mindre, och dess Omkrets $3\frac{1}{2}$ Werst. Denna lilla Stad byggd i en fyrkant, har en större och trenne mindre Gator. — *Walf* blef år 1334 uppbyggd af Ordensmästaren *Eberhard von Monheim*. I en Receß af år 1387 kallas den *Pödel*, och i en annan af år 1391, *Pödeln up dem Walcke*. Åren 1424 och 1426 hade de liffändske Andelige och Werldslige Herrarne här sina Sammankomster. Tid efter annan råkade likwål Staden i förfall, till dess *R. Stephan* år 1584 återgaf den sitt förlorade anseende, *Walf* har för öfrigt

öfrigt alltid med Prowinsen lydt under samma Öfwerhet, nemligen efter Ordensiden, först under Pohlska, därefter under Swenska, och slutligen under Rysska Kronan. Det företräde har likväl denna Stad ägt framför flera andra Lifländska Småstäder, att den haft sin egen Magistrat, och icke lydt under någon Landt-rätt. — Kronans eller andra märkwärdiga Byggnader så väl som andra anmärkningsvärda Inrättningar och Fabriker, söker man härstädes förgäfwes. Ett Rådhus, ett Skolhus och 2:ne Inqwarteringshus utgöra de offentliga Byggnaderne. Wall äger emot 100 Hus, och en Kyrka af sten är under Byggnad. Folkmängden kan man räkna till emot 1000 Personer. — Stadens Wapen är en bewäpnad Arm, som förer ett blottadt Swärd af silfwer i grönt Fält.

WOLMAR. En liten Stad 103 Werst från Riga. Dess beqwäma läge på en högländ Slätt Pyddar den för öfwerfwämnin-gar af Floden Na, som flyter straxt wid Sta-dens södra sida. Wolmar är byggd i en nästan oregelbunden femkant, af 1470 Al-nars Omkrets, Slottsplatsen öberäknad, där
af.

åfwenledes några Byggnader äro upförde. — Staden har egentligen K. *Waldemar* II att tacka för sin anläggning; Ordensmästaren *Wilhelm von Schauerberg*, utwidgade den blott, och anlade på östra sidan det nu för-
 störda Slottet. Efter all sannolikhet hafwa *Lyslar* varit första Bebyggarne af Staden, som i äldre tider war betydande. Redan år 1365 hade den sin egen Magistrat. År 1561 blef Staden eröfrad af en *Ryff* Hår och *Borgerkapet* bortförd i fångenskap. År 1630 erhöll *Svenske* Rikskansleren *Axel Oxenstjerna* *Wolmar* i förlåning, och af honom blef Staden befastad, men år 1681 blef Fästningen raserad. Då Staden år 1686 war kommen under *Svenska* Kronan blef Magistraten affläffad, till det den i senare tider blef restituerad. — Genom *Eldswådor* har *Wolmar* lidit ganska mycket. År 1689 afbrände Staden helt och hållit; åren 1702 och 1703 antändes den af ströfwande *Partier*; 1720, 1772 och 1774 upstodo nya *Eldswådor*. — *Wolmar* äger omkring 60 *Borgerliga* Hus, men utom ett *Skolehus* inga *Kronobyggnader*, och ännu mindre *Fabriker*. *Kyrkan*, synes wittna om
 en

en ganska hög ålder, desz byggningsår är likväl obekant. — Denna lilla Stad har icke något Wapen.

LEMSAL. En Småstad 92 Werst från Riga, af en oregelbunden Figur; 2:ne Werst i omkrets. — Rigiske Biskopen *Albert* lät år 1223 härstädes uppbygga ett Slott, och i följande tider blef Lemsal Lifländske Erkebiskoparnes residens. Erkebiskop *Henning* gaf Staden år 1439 Stadsrätt tillika med alla Borgerliga friheter, och wid samma tillfälle blef den äfwen befäst med Murar och Grafwar. Slottet förstördes i medlet af 16:de århundradet af Ryssarne, så att ganska få qwarleswor däraf för det närwarande anträffas. *K Gustaf Adolf* stänkte Lemsal år 1621 åt Riga, och först i senare tider erhöll Staden åter sin Sjelfständighet. År 1747 afbrände Lemsal nästan helt och hållit. — I Erkebiskoppliga tiderne woro här twenne Kloster, men för det närwarande finnas bland Byggnader blott Landgerichts Huset, Inqwarteringshuset, Skolehuset, Lyska och Ryska Kyrkan, hwilka förtjena någon uppmärksamhet. I Staden räknar man öf-

wera

49
werhuswud 70 Hus största delen af tråd, och
Folkmängden stiger till inemot 600 Perso-
ner. — Ehuru oberndlig denna Stad än är, har
den likwål sin egen Magistrat, och sitt eget
Wapen. Detta Wapen är ett Slott med 2:ne
Lorn, hwilka omgifwa ett mindre; uti Slotts-
porten ser man ett Lejonhuswud, öfwer Slot-
tet en Korsstaf, och därofwanföre ett Anfigte
med Biskopsmössa.

SCHLOCK, en Köping, 35 till 40
Werst från Riga; hærtill upphöjd genom en
Ukase af d. 4 Febr. 1785.

I Rigiska Kretsen träffar man följande
märkwärdiga Orter och gamla redan förstörda
Slott, hwilka äro bekante i den äldre Lifländska
Historien: *Ermes*; ett gammalt förstörde
Slott, år 1320 af Ordensmästaren *Gerdt von
Jocke* uppbbyggde; så wål som alla öfriga gamla
Lifländska Slott, är det ganßa litet, och har
fordom troligtwis tjent Letter och Ehster till
en Skants. Detta Slott blef år 1585, ef-
ter Hertig *Magni* död, förstörde. *Kirch-
holm*, den ällsta år 1146 i Lifland befä-
stade Ort, wid Düna belägen, som för det
närwarande endast har sina Grundmurar att

byggdt Slott. Nabben, ett redan före Ordensmästarnes tid befäst Slott, hwars förste Innehafware lydde under Rigske Erkebiskopen. Enligt en berättelse skall Zar *Iwan Wasiljewitsch*, då han intog Lemsal, icke kunnat eröfra Nabben. Under Pohlsta Regeringen byggde Jesuiterne ett Kapell härstädes, hwarest en undergörande Marienbild gjort mycket uppsående. Segewold, Kremon och Treyden. På alla dessa trenne ställen träffas qwarleswor af fordna Slott, hwilka tillsammans utgöra en Triangel. Segewold, uppbyggdt af *Volquin* år 1224, låg på en klippa wid floden Na, och war genom en djup Graf från landet afföndradt; murar och torn äro ännu synlige. Kremon, år 1255 af Erkebiskop *Albert* uppbyggdt, tillhörde det Rigske Domkapitlet gemensamt. Treyden, blef förmodeligen i Erkebiskop *Alberts* tid befäst; detta Slott låg på en stel klippa, men war icke stort. De tvenne höga förfallne Slottstornen, ser man redan på ganska långt afstånd. Wid Treyden är en Bergsklyft, som i anseende till sin sällsynthet blir ganska ofta besökt. Den nä klyfta tåmmeligen stor, synes danad af

ER BISA 1811

Mennisko händer, ett klart Watten flyter från taf och wäggar, hwilket midt i klyftan formerar en liten fiöd, och sedermera flyter till den nära belägna Gloden Aa. Någden omkring dessa trenne gamla förstörde Slott är förtjusande, och helt och hållit Schweitzerisk.

Wendenska Kretsen.

Denna Krets har bekommit namn af den enda härstädes befintliga Staden. Dess gränser utgöra i söder, det så kallade Pohliska lifland jemte Semgallen; i öster Ryssland, i väster Rigiiska, och i norr Dorptiska Kretsen. Wendenska Kretsen innefattar utom Staden Wenden, 30 landsförsamlingar, 227 Gods och 1705 Hagar. Någre Trakter af denna Krets äro Skogbewurde, men man träffar likwäl flera förträffliga Sädesorter. Wi märke härstädes:

WENDEN. En liten men märkwärdig Stad, icke allenast en af ällsta i lifland, utan äfwen bekant såsom Ordensmästarnes residens, belägen i en af de måst romantiska någder. Wenden har en owal Fi-
gur,

gur, desß längd utgör 900, desß bredd från 2 till 400, och desß omkrets 2600 Alnar. — Ordensmästaren *Volquin von Winterstedt* började år 1225 att uppbygga så wäl Staden som Slottet. Staden har ostridigt bekommit sitt namn af de i denna någd boende Wender, hwilka af Kurländarne fördrifne, år 1205 tros hafwa varit Stadens första Grundläggare. Åren 1562 och 1582 erhöll Wenden Privilegier af Pohlska Kronan. Swenarne intogo Wenden år 1600, och år 1626 tilldelade K. *Gustaf Adolf* sitt Privilegium åt Staden, hwarester Rikskansleren *Axel Oxenshjerna* erhöll hela Wendenska Biskopsdömet i förlåning. År 1636 erhöll Staden widare Privilegier af Drottning *Christina*. Krig och Eidswädor hafwa störtat denna Stad från sitt fordna anseende. Slottet blef år 1577 wid en Rysk Belägring sprängdt i luften. Detta Slott war Ordensmästarnes wanliga Residens, och af alla de förstörda Slotten innehåller detta de mårwärdigaste Ruiner. Desß widsträckt omkrets, Torren ännu af en ansenlig högd, den stora Riddaresalen, där Ordensmästaren med sina Riddare och Underhafwande i Ordenspomp

hålla sina Sammankomster; allt detta uppfyller
 Utsåden med en stilla beundran, och hvem
 som på bristfälliga trappor vågar klättra upp
 i de förfallna Tornen, blir så belönt genom
 den Röna Utsikten, som om han bestigit en af
 Pyramiderne. — Kyrkan war under Pohlska
 Regeringen Domkyrka, och är af Ordens-
 måstaren och Riiska Erkebiskopen gemensamt
 uppbyggd. I denna Kyrka ligga trenne Or-
 densmästaren begrafne nemligen: *Freitag von*
Loringhof, Walther von Plettenberg och *Herr-*
man von Brüggeneu. — Af Ordensmästaren
Wilhelm von Freymersen förmodar man att
 Staden erhållit sitt Wapen. Detta Wapen
 är en Stad i silfwer Fält, hwaröfwer man
 ser en Ordensbroder i högra handen hållan-
 de ett Swärd öfwer Hufwudet och i den
 wänstra en Sköld öfwer knäet, med fötter-
 ne hwilande på twenne runda Tornknappar. Af
 de forna Stadsmurarne ser man ännu qwar-
 lefwor. — Staden består nu af omkring 150
 Hus, och folkmängden stiger till öfwer 1000
 Personer. Twenne Hus i Staden tillhöra
 Kronan, nemligen: Landtgerichtshuset och
 Skolehuset. Fabriker finnas icke, men likwäl
 träffar man här allahanda Professionister. —

Sta.

Stabens Magistrat består af 1 Borgmästare
4 Rådman och Sekreterare.

Omkring Benden förtjena Carlsruhe och Johannenhoff en särskildt uppmärksamhet, i anseende till sina förtjusande lågen, och förträffliga enwironner. För öfrigt träsfas så wäl här som i RigiPa Kretsen, flera Orter som man icke med likgiltighet kan förbigå. Bland de gamla förstörda Slott, som forntiden gjort märkwärdige, kan man i denna Krets uppräknas: Arrasch, af *Volquin* år 1226 uppbyggdt. Erikaten, uppbyggdt af *Wilhelm von Schauerburg* år 1284. Nietausa Slottet, år 1277 uppbyggdt och år 1320 befästadt. Jürgensburgs Slott, uppbyggt af Ordensmästaren *Andreas von Stuckland* år 1257. Nebalg, ett år 1340 af Erkebiskop *Fredrik* uppbyggdt Slott. Schujen, år 1255 af Ordensmästaren *Andreas von Stuckland* uppbyggdt. Seswegen, år 1399 af Erkebiskop *Johan von Sinten* uppbyggdt. Laudoohn, uppbyggdt år 1272 af *Johan von Lünen*. Schwaneburg, år 1340 af Erkebiskop *Fredrik* anlagdt. Erla, uppbyggdt af en *von Tiefenhausen* år 1341.

Bersohn, år 1340 af *Barthold von Tiesenhause* uppbyggdt. Serben, uppbyggdt af Erkebiskop *Fronhold von Fyfhusen* år 1357. Smilten, af *Wilhelm von Freymerseen* uppbyggdt år 1370. Udsel, uppbyggdt år 1238. Ascheraden, uppbyggdt år 1224.

KOKENHUSEN. Slottet och den fordom dårwid liggande Staden af samma namn blefwo år 1701 eröfrade af Pohlen, och från denna Tid är så wål Stad som Slott förstördt. Biskop *Albert* uppbyggde Kokenhusen år 1210 till sitt Residens. I förra århundradet gaf denne Ort namn åt en hel Krets, och år 1666 war här ännu ett Underkansistorium.

KONNEBURG. Slottet blef redan år 1262 uppbyggdt af Erkebiskop *Albert*, och war Erkebiskoparnes wanliga boningsplats. Den fordna Staden Konneburg war icke liten, hade en Proconsul och sina Borgmästare; år 1590 erhöll den i Warschau sina Privilegier förnyade, men gick sedermera i krig förlorad.

MARIENBURG. Slottet är 1341 af *Burchard von Dreylewen* uppbyggdt, blef af *Swenskarne* wid en *Ryff* belägring år 1702 sprängdt i luften. Det låg på en *D* i *Marienburgska Sjön*. — Midt utöfwer ligger den *Marienburgska Kyrkan*, i anseende till sin *Sönhet* den första i *Liffand*. — *Sjön*, *Slottsruinerne*, *Slottsberget* med de *Ryff* *Batterierne*, *Kyrkan* och de öfrige *Byggnaderne*, lämna för öfrigt så öfverräskande utfiker, att man kan räkna dem till de första i *Liffand*. — I *Marienburgska Församlingen* tillbragte *Kejsarinnan Katharina* 1:sta sina *Barndomsår*.

Dorptska Kretsen.

Denna Krets gränisar i *Söder* till *Wendenska* och i *wäster* till *Pernauska* Kretsen; i *norr* till *Wierland* och *Jerwen* och i *öster* till *Ryffland*. Dess längd utgör 20 *Ryff* mil; alla *Bönderne* i denna stora och frugtbara krets äro *Ehster* och till en del *Ryff*. Man finner här icke så många gamla *Slott* som i *Letland*, och endast *twoenne Städer*, 25 *landtförsamlingar* och inemot 230 *Gods*, hwilka tillsammans innefatta 1948 *Hafar*.

DORPT. Denna Stad, som fordom kallades Tarbat eller Tarbeten, är belägen i en Dal emellan flera Högder. Staden för sig sjelf utom Förstäderne har utseende af en aflång oregelbunden Femkant, des längd utgör emot 400, och des bredd 220 till 230 samnar. Förstäderne sträcka sig rättmätligen widt; med dem kan man räkna Stadens längd till omkring 3, des bredd till omkring 2, och des omkrets från 6 till 8 Werst. Floden Embach, som flyter genom Staden, skiljer denna snare i nordost från Förstaden, och Kejsarinnan *Katharina II* lät öfver denna Flod uppföra en Windbrygga af huggen Sten, hwilken i anseende till så wäl den där på använda kostnad, som ock byggningsart, är ganska sällsynt. — Dorpt war fordom en Hansestad och en nederlagsplats för alla från Ryssland kommande Waror. Ryssa namnet *Jurjew*, har Staden bekommit wld des anläggning omkring år 1020 eller 1030, af des anläggare Ryssa Storfursten *Jurje Jaroslaw Wladimirowitsch*. Den Lifländske Orden eröfrade Dorpt 1210, förlorade den i ett uppror år 1221, men eröfrade den åter genom Storm år 1223. Nedan år 1224 blef ett

ett Biskopsdöme här inrättadt, och under Biskoparnes wällde förblef Staden till år 1558. Zar *Jaroslaw Jaroslawitsch* bragte wäl år 1267 denna Ort å nyo under Ryß Regering, men han kunde icke länge försvara den. Zar *Jwan Wasiliwitsch* sökte också sedermera, att göra de gamla anspråken gällande; han intog Staden år 1558, men behöll den icke längre än till år 1582. Genom den Zapoliska freden kom Dorpt under Pohlska Kronan, blef nu endast besatt med Ryßa Inwånare och erhöll Rõna Privilegier. Sedermera har Staden undergått flera belägringar och eröfringar; 1600 eröfrades den af Swenskarne; 1603 af Pohlackarne; 1625 åter af Swenskarne och 1656 af Ryßkarne. Zar *Alexei Michailowitsch* stadfästade då Stadens Privilegier, och genom freden i Kardis år 1661 blef den Sverige återgifwen; först år 1704, kom den åter under Ryßa wällde. — Flera stora Elsdwador hafwa öfvergått Dorpt, af hwika den år 1775 i synnerhet war fasanwård. Sedermera har Staden likwäl blifwit ansenligen förskönad, så att den i Rõnhet och storhet snart torde täfla med Riga. — Det af Kejsare

Alex.

Alexander nyligen inrättade Universitet, är wäl ännu obetydligt, likwäl äro redan anse-
liga Inrättningar gjorde, såsom: Bibliothek,
Naturali-Rabinett, m. m. Ännu äro icke nå-
gre Akademibyggnader uppförde, utan Aka-
demiska Ledamörernes sammankömster, så
wäl som föreläsningar hållas i private Hus,
som dels därtill blifwit köpte, dels legde.
Universitetet har af sin Høge Stiftare be-
kommit en fond af 240 Lifländska Hekar ef-
ter Swenssk Remission, hwilka Akademien ta-
ger i besittning, allt efter som Kronogods
blifwa ledige. Till desß Universitetet kom-
mer i besittning af hela denna fond, så er-
hålles årligen af Kronan 120,000 Rubler
B. U. i så måtto likwäl, att för hwarje Hake,
som före denna tid kommer Universitetet till
godo, 500 Rubler B. U. afdragas. Uni-
wersitetet står blott under Kejsarens och Se-
natens befäl, och från det så kallade Uniwer-
sitetets-Rådet wådjas directe till Senaten. —
I 17:de århundradet war redan ett Uniwer-
sitet inrättadt i Dorpt. K. *Gustaf Adolf* stif-
tade först en Stads- och Landsskola af 3:ne
Klasser. Dessa Skolor bleswo likwäl kort
därefter förwandlade i et Gymnasium med 8
Lekto.

lektorer, och änteligen år 1632 i en Akademi. Genom Kriget med Ryßland råkade nämnde Univerfitet i förfall, till deß K. Carl XI år 1690 förnyade det. År 1699 flyttades det till Pernau, och år 1710 blef det indraget.

Staden har från 5 till 600 Hus, bland hwilka de fläste äro af Sten, jemte 2:ne Kyrkor nemligen en Lutherf och en Ryß. Till de offentlige Bygguaderne af hwilka de flästa tillhöra Kronan, räknar man: Ett Hus för någre Publike Inrättningar, såsom Ekonomiförwaltning. o. s. w.; Posthuset; Kaserneerne på Domberget; Lamoschna Byggnaden; Garnisons Hospitalet, och änteligen det Höna Rådhuset på Torget nyligen af stea uppbyggdt, samt trenne Fattighus. — Det gamla Biffopliga Slottet ligger redan i sina ruiner. — Inwånarnes antal stiger till 4000 Personer. Handeln, som af härwarande köpmån drifwes är tämmeligen ansenlig, ännu äro likwål icke någre Fabriker anlagde. — Stadens Wapen är en röd Borg med 2:ne Torn; i muren en öppen Port; under denna en gyllene Stjerna, och härunder åter en blå

Hals

Halfmåne. På Portalen hvilar ett Lejonhufvud, och på Muren 3:ne kulor; öfver Muren ligger en nyckel af silfver och ett svärd af naturlig färg med ett gyllene fäste i form af ett Andredå kors; häröfver swärfvar åter en Krona.

WERRO. En ganska liten Stad, 65 Werst från Dorpt. Efter Ståthållare Regeringens införande i Lifland år 1784 blef den genom en Kejsarlig Ukase förklarad för Kretsstad, och desß uppbyggande anbefalld. På Redd kallelse insunno sig flera, som här satte sig ned, och hwilka år 1785 började att bygga. Redan år 1787 woro öfver 20 Byggnader uppförde, och sebermera har Staden så småningom tilltagit. Enligt första planen skulle den utgöra en oregelbunden femkant, desß bredaste sida, nemligen den nordvästliga, skulle utgöra 1140, desß smalaste omkring 640, desß största längd 1560, och desß hela omkrets 5220 Alnar. — För det närvarande består Werro af omkring 50 Hus, och Folkmängden af omkring 500 Menniskor. — Allmänna Kronobyggnader äro ännu icke uppförde. I öfrigt är Staden i anseende

seende till sitt läge ganska beqwäm för Landts handel.

Bland de Orter, som i anseende till Historiska händelser i denna krets förtjena uppmärksamhet, kan man billigtwis anföra: Det gamla förstörda Slottet Odenpå, af Bisshop *Herrman* man år 1224 uppbyggdt. *Ryßarne* funno redan wid sin ankomst till Lifland här en Fästning anlaggd; hwilken war Huswudorten i den stora Prowinsen Unganien, och som eröfrades från *Ehsterne*. — Wid mynningen af floden *Peipus* låg fordom det befästa Slottet *Warbeck*, uppbyggdt af Bisshop *Fredrik* år 1279, men som af *Ryßarne* år 1558 förstördes, och förwandlades sedermera till en Skants. — Ännu ser man här och där Ruiner af andra förstörde Slott, såsom: *Altenthurm*, uppbyggdt år 1233 af Bisshop *Herrman*. *Neuhausen*, uppbyggdt år 1274, hwilket af *Littauiska Fursten Witost* blef stuckit i brand, och härefter tjente *Lifländske* *Riddarne* såsom en förmär för *Ryßarne*. *Ryrenpå*, uppbyggdt år 1226. *Sagnitz*. *Randen*, uppbyggdt år 1288 af en *won Tiefenhausen*. *Rongenthal*, uppbyggdt år

år 1260. Helzen. Kowelacht, uppbyggdt år 1361. Ringen, år 1349 af *Gotthard von Todwen* uppbyggdt. Laiss Slott, år 1423 uppbyggdt af *Siefert Lander von Spanheim*, tillhörde sedermera Komturen i Fellen. Ordensmästaren *Gotthard Kettler* bestormade detta Slott twenne gånger år 1559, och K. *Carl XII* uppehöll sig här en hel Winter. Falkenau, ett andeligt Slott år 1213 af *Bisshop Herrman* uppbyggdt. Kardis, ett Gods, bekant genom den år 1661 emellan Ryssland och Sverige slutade fred; det Huset hwaruti de Befullmäktigade haft sina Sammankomster är ännu att se.

Vernauska Kretsen.

Denna Krets, som utgör emot 30 mil i längden, består af 18 Landförsamlingar, och af öfwer 130 Gods, hwilka innehålla omkring 1182 Hagar. — Vernauska Kretsen gränsar i norr till Wief och Harrien, i söder till Rigiſka, i öster till Dorptska Kretsen, och i väster till Rigiſka Hafswiken. — På stora Skogar och Moraser hafwa åtskilliga Trakter öfwerflöd; man reser hela mil, utan

att blifwa warse ett enda Hus; andra Traf-
ter åter äro mera befolkade. Kretsen inne-
fattar twenne Städer, nemligen Sjöstaden
Pernau, och Uppstaden Fellin.

PERNAU. En liten men wäl befäst och
reguliärt byggd Handelsstad wid Riga
Hafswiken, 172 Werst från Riga. Pernau
har utseende af en aflång fyrkant; längden
innehåller 165, bredden 106 famnar, och
omkretsen, utom de twenne stora Förstäderne,
räknar man till 3:ne Werst. — Fordom haf-
wa twenne bredewid hwarannan liggande Stä-
der af samma namn funnits, nemligen: gamla
och nya Pernau. Lifländska Historien be-
rättar, att en Biskop från Psel år 1255 an-
lagt den gamla Staden, hwilken låg mera
i norr på andra sidan Pernauströmmen, som
också flyter förbi nya Pernau. Ordensmästaren
Henrik von Dumpeshagen lät år 1295 om-
gifwa gamla Pernau med Murar, och Ordens-
mästaren *Gerdt von Focke* uppbyggde Slottet
år 1311. Unteligen blef gamla Pernau på
Kongl. Pohlskt befäl indragen år 1599, och al-
la Borgarne begäfwö sig då till nya Staden.
Genom ett Privilegium af år 1607 tilldel-

tes nya Pernau den försäkran, ätt gamla Pernau icke mera skulle blifwa uppbyggdt. — Pernau war i början ett Biskopsäte, förr, än Biskopparne förlade sitt residens till Hapsal samt änteligen till Insel; då för tiden Sola åtskillige Katholske Kloster warit anlaggde, till hwiika för det närwarande likwäl inga tecken finnas.

Nya Pernau är bland alla Lifländska Städer måst regelbundet byggd. — Genom flera Eldswådor har den ansenligen lidit, men ännu mera genom ständiga belågringar och eröfringar. Efter Ordens tiden kom Staden under Pohlst lydnad; år 1575 gjorde sig Ryssarne måstare af Staden; sedermera war den utsatt för ständiga belågringar af Swenskar och Pohlackar, till des R. *Gustaf Adolf* år 1617 behöll öfwerhanden; änteligen eröfrades den år 1710 af Kejsare *Peter I.* — Staden ligger några hundrade steg från sjön, straxt utmed Pernauströmmen, som för smärre Skepp tjenar i stället för Hamn. — I sjelfwa Staden råknar man emot 200 hus, men i Förstäderne omkring 400. De allmänna Kronobyggnader, som här finnas äro: Inge-
niör

nödrhuset; Rånteriet; den gamla Universitets
 Byggnaden; Fortifikations-smedjan; Kom-
 mendant-Kansliet; Kaserner för Artilleri och
 Garnison, jemte Artilleri-Kansli; Amunitions-
 magasin. — Utom Rådhuset, som år 1551
 efter eldswådan åter blef uppbyggdt, har
 Staden äfwen fyra Skolor, 3:ne Lazaretter
 och ett Fattighus. — Twenne Kyrkor tillhö-
 ra Lutheranerne och twenne Ryfvarne, nemli-
 gen: Nyska eller Nikolai Kyrkan, den ällsta i
 Staden; Nyska St. Katharina Kyrkan, på
 Kejsarinnan *Katharina* II:s bekostnad upp-
 byggd; Ebstniska Kyrkan; Nyska Alexander
 Newski Kyrkan. — Fästningen är i godt
 stånd, och har i synnerhet i början af förra
 århundradet blifwit ansenligen förbättrad. —
 Folkmängden stiger till öfwer 2000 Perso-
 ner; Inwånare drifwa en stark Handel,
 likwäl äro ännu icke några Fabriker anlag-
 de. — Magistraten består af 2 Borgmästare
 och 5 Rådmän. — Stadens Wapen är ett
 silfwerkors i blått Fält, hwilket hålles af en
 från Skyn utsträckt högröd Arm, med hwit
 Manschett och gul Handske, hwarwid man
 ser en nypel af silfwer.

FELLIN. En Småstad, 107 Werst från Pernau, byggd i en regelbunden fyrkant, omgifwen med Mur och Graf, i omkrets 1½ Werst. — Stadens anläggare, anledningen till dess namn och dess första bebyggare, äro oß obekante. Historien bewittnar, att den redan före Tysarnes ankomst war bebodd, och att Slottet äfwen då war anlaggd. Detta senare eröfrade Tysarne gemensamt med Lither och Letter år 1210 från Sakkalanerne, ett Ebstniskt Folkslag, och 1224 blef det ännu mera besåst af Ordensmästaren *Volquin*. År 1480 och 1560 eröfrades denna ort af Rysarne. Sedermera kom Pohlen i besittning af så wål Stad som Slott, men förlorade båda först år 1600, och sedermera år 1608 till Swensarne. — Blott ett enda Kronohus finnes i Fellin, hwaråst därwarande Domstolar hafwa sina Sessioner. — Staden består af öfwer 60 Hus, och Inwånarnes antal stiger till emot 700. — Det fördom oöfwerwinneliga Slottet ligger straxt norr om Staden; såsom en Minneswård häråf, ser man ännu åtskillige förfallne murar. — Staden har 2:ne Wapen. Det ena blef brukadt under Ordensregeringen, och utwisar en

Ma.

Mariensbild med Barnet, på båda sidor om gifwen af en Blomsterqwast. Det andra är en blå Sköld med en Blomma af silfwer, på högra sidan med ett Kors, ofwansföre med 9 gyllene Stjerner.

Bland de Orter, som för öfrigt i denna Krets äro märkwärdige i anseende till Historiska Händelser, kan man anföra: Oberpahlen; Slottet skall wara uppbyggdt af Ordensmästaren *Otto von Rodenstein* år 1272. Ryfvarne innehade detta Slott från år 1558 till år 1582, och Ryfska Annalerne bewara ännu minnet af flera Wojwoder, som residerat på Slottet *Polschew* (Oberpahlen). Flera Professionister hafwa i senare tider här satt sig ned, och därigenom har denna ort bekommit mycken likhet med en Köping. Flera Fabriker äro här anlagde, såsom: En Spe-gelfabrik, ett Glasbruk och en liten Porcellånsfabrik. — *Larwast*, ett gammalt Slott, förstördt under Pohlska Regeringen. *Helmet*; fördom ett Slott, år 1265 uppbyggdt. *Karkus*; ett fordom ganska stort Slott, år 1357 uppbyggdt. *Kokenkau*; ett fordom Hsllske Biskopen tillhörigt Slott, där före

Lyfarnes ankomst en Stad Pall hafwa warit anlagd.

En Rûûn eller Rûhno lyder åfwen under denna Krets. Denna ö, Kronan tillhörig, ligger omkring 10 till 12 Werst från fasta Landet; desß längd utgör 7, och desß bredd 4 Werst. Icke långt härifrån ligga ännu twenne små Öar, Mannsholm och Storkholm, hwilka åfwenledes höra till Pernauska Kretsen.

Prowinsen Ösel.

Under Prowinsen Ösel innefattas de trenne Öarne Ösel, Mõön och Kunö, jemte flera smärre Öar. Hela denna Prowins innehåller 5900 Quadratmil. — Dansta Konungarne, gjorde sig först till Beherskare af Prowinsen Ösel, emedan de trodde sig befogade att bringa de orolige Öboarne till lydnad. Biskop *Andreas* från Lund landsteg år 1206 på Ösel med en Danst Armé för att utbreda Christendomen genom andeliga och werldsliga Wapen; och K. *Waldemar* II Pall i samma afsikt febermera besökt En åren 1219 och 1223,
men

men med Dboarnes omvändelse gick det ganska långsamt afvenså wäl som med sjelfwa Prowinsens eröfrande. — Tid efter annan blefwo Tyßarne Herrar öfwer Dselska Prowinsen, i synnerhet genom Fördrag af åren 1238 och 1251. Ständiga uppror bland Dboarne gjorde åren 1241, 1255, 1266 och 1301 nya Tåg nödwändiga, men änteligen blefwo de twungne till en strång lydnad. — Prowinsen Dsel, som utgjorde 600 Hafar, blef derefter delad emellan trenne Herrar. Den nordliga delen, hwartill man räknar Dn Möön och Slottet Sonnenburg tillföll Dsifländska Orden; medlersta delen af landet föll på Biskopens andel, och den södliga delen bekom Staden Riga. År 1238 förlorade Staden Riga alla sina besittningar i denna Prowins, och Orden stänkte Biskopen sjerde delen af Möön. År 1524 tog Reformationen sin början. År 1559 fällde Biskop *Johan von Münchhausen* hela sitt Biskopsdöme till *K. Fredrik II* af Danemark. Danßarne behöllo Dsel till Brömsebroßka freden år 1645; från denna tid hörde Prowinsen, såsom en del af Dsifland till Sverige, till desß den år 1710 af Ryßarne eröfrades.

Hela Prowinsen lyder under Kigista General-Guvernementet, men den har likwål sin egen Ståthållare. Liksom andra Kretsar har den sitt eget Landgericht och Ordnungsgericht. Det företråde har likwål denna Prowins framför de öfrige Kretsarne, att den har sitt eget Ridderkap, sitt eget Landtråds-Kollegium, sin egen Ekonomi, sitt eget Prowinsial-Konsistorium, och sin egen Superintendent.

Enligt sista Revisionen innehöll hela Prowinsen icke mera än öfwerhuswud 33,189 Personer. 3 Seder, 2efnadsätt, Wid-
 Peppelse o. s. w. komma för öfrigt Sboarne till större delen öfwerens med sina bröder på fasta landet. — Prowinsen består i allmän-
 måst af Slätter, likwål har man nog Skog till Byggnad och Brånse; Moraser finnas äfwen här och där; nyligen har man och funnit ett Marmorbrott på Ön Insel. — De märkwärdigaste Landsjöar i denna Prowins, äro: Koitelsta, Jerwetülsta, Jerwista, Merri-
 sta och Jerwemetsista Sjöarne, alla på Insel.

Insel.

Denna S är något mera lång än bred, i söder ganska smal; dess längd utgör omkring

14 Swenska mil, och desß bredd 6 till 12 mil. Rigißta Hafswiken innesluter den till största delen; emot söder är den 5 till 6 Tyßka mil aflågsen från Kurland, men i norr och nordost blott genom små Kanaler Piljð från Darne Dagen och Mðon. — Jordmännen synes här icke wara den bästa; emot norr är den stenig och lerig, emot söder sandig; för öfrigt är ðn folkrík, och öfwer allt ser man flera och ofta wäl byggde Herregårdar. — Bønderne leswa ordentligare, beqwåmligare och äro äfwen mera wålmående än Ehsternene. De bruka också icke Pasteln som letter och Ehster, utan Stöflar och Skor. Deras hus äro tåmmeligen wäl byggde, bättre än de på fasta Landet, och med fönster; här brukas ock wanlige Ljus om Wintern. — ðn innehåller 12 Førsamlingar och öfwerhuswud 159 Gods. Enstaka Hus träffar man äfwen här, men likwål oftast Byar.

ARENSBURG. En liten Sjö. och Handelsstad, 30 mil från Riga, och äfwen så långt från Rewel. I denna enda Stad på hela ön har Adeln årligen flera Sammankomster, hwilka tjena i stället för Landtda-

gar, och Prowinslal. Domstolarne hålla också här sina fina Sessioner. — Guvernements-huset, som ligger midt i Staden; Kejsarliga Landgerichts huset, Ekonomikansliet och Rån-teriet äro de enda Kronobyggnader, som här finnas. Stadskyrkan är ganska wäl byggd. — Det fordna Slottet war i Hedendomen en Skantz, hwilken af K. *Waldemar* II ännu mera befästades. Slottet uppbyggdes af *Herrman von Osnabrügge* år 1334, och *Bisshopporne*, Ordensmästaren *Plattenberg*, samt *Hertig Magnus* byggde ännu mera wärdig. K. *Carl XI* lät förbättra Fästningswerken, men år 1711 blef större delen af Slottet sprängdt i luften. — Staden har inga Förstäder. Handelen är blomstrand, men hwarken här eller i hela Prowinsen finnas några Fariker anlagde.

Följande Orter förtjena en närmare uppmärksamhet: *Zerel*, en ganska djup säker och beqwäm Hamn, hwilken *Heske Bisshoppen* år 1241 förklarade för fri. *Sonnenburg*, ett år 1345 uppbyggdt Slott, för längre tid sedan förstördt, hwaräst under Ordensmästare-regeringen en Romthur residerade, under hwil-

ken

ken Särne Möön och Dagen lybde. Sboar-
ne måste uppbygga detta Slott till straff för
ett Uppror, hwaras åfwen namnet härleder sig.
Änru äro ansenliga ruiner häraf för handen.
Wolde; i forntiden ett af de fastaste Slott
på Ön, hwarefter man ännu finner flera an-
senliga Minnesmärken.

Moon eller Möön.

Denna Ö gränsar i sydväst till Sfel,
har sin egen Kyrka, utgör en egen Försam-
ling, och innehåller 132 Hagar. Hela Öns
omkrets utgör 65 Werst. Till Möön höra
ännu twenne smärre Öar, af hwilka den ena
är obebodd.

Rundö.

Denna Ö ligger midt i Rågista Hafs-
wiken 15 mil från Riga, och åfwen så långt
från Sfel. Man igenkänner den redan på
långt håll genom en Björkskog, som på ena
sidan omgifwer den. Den är helt och hållie
Kronan tillhörig, och blott bebodd af Swens
Pa Bönder. Denna Ö, är nästan af sam-
ma storlek som Ön Ruun, har sin egen Kyr-
ka och Pastor, sam består af öfwer 8 Hagar.

Hertigdömet Ebstland,

eller

Rewelska General-Guvernementet.

Detta Hertigdöme innefattar hela nordliga delen af landet, och är ungefär $\frac{3}{4}$ mindre än Rigska General-Guvernementet. Man räk- nar dess storlek till 400 Qwadratmil. Emot väster och norr gränsar Östersjön och Finnska Wiken, i öster Narwaströmmen, i söder Dorpska och Pernauska Kretsarne, samt Sjön Peipus. — General-Guvernementet består af 4 Kretsar, somliga räkna fem, nemligen: Harrien, Bierland, Terwen Wiek och Allentak; denna senare utgör likwäl icke någon särskild Krets, utan en del af Bierland, och Staden Narwa, som man här gjort till Kretsstad, hörer snarare till Ingermanland än Ebstland. — Landet är till större delen flätt, men i anseende till Jordmänen af olika beskaffenhet. Åfkillige Trakter, i synnerhet de wid Sjökusterne äro betäckte med en djup, till större delen ofrugtbar Sand; andre åter äro så stenige, att man knapt ser någon jord;

nä.

någre hafwa en tung men frugtbar jordmån, andre åter äro af en så ofrugtbar och dålig Natur, att Kultur icke wore lönande. I hwarje Krets finnas likwål frugtbara Trakter, bland hwilka man i synnerhet kan anmärka Trakterne omkring Welßenstein och Wesenberg. — Fastän man på flera ställen får widkännas Wedbrist, så har likwål hwarje Krets ansefliga Skogar. I demarker träsfar man sällan, men wål större och mindre Moraser och Heddar. — De wanlige Sädesarter, som här brukas äro: Råg och Hwete; Korn och Hafre; Bohwete och Ärtor, men ännu mera Lin och Hamp. Sedan Landtmannen afdragit sina egna behof, föres öfwerflottet större delen till Rewel, så wål som till Narwa och Hapsal. Flere gods hafwa i anseende till förhållandet af deras Haketal och Folkmångd, ett allt för stort utsåde, och detta är ofta orsaken, att Skörden icke swarar emot wäntan. — Så wål här som i Hertigdömet Lifland blir en stor qwantität Säd förwandlad i Brånwin.

Hela Hertigdömet består af omkring 6250 Hakar, af 5 Städer, omkring 630
Gods

Gods, och 47 Församlingar. — Folkmängden i detta Hertigdöme stiger till omkring 200,000 Menniskor: Ehster, Lyskar, Ryssar och Swenskar. Protestanter utgöra större delen af Inwånarne. Borgerkapet i Kowel har sitt eget Stadskonsistorium, och Kretsarne sitt Provinsial Konsistorium. Medlemmarna af den ortsodoxa Grefiska Kyrkan stå under Metropolitens i Petersburg och Nowogrod, samt hafwa sin egen Kyrka och Andelige. Katholikerne, hwilka fordom hade sina egna Andelige, lyda nu under den för Rysska Riket förordnade Rumerst Katholiske Erkebiskopen. De Reformerte äro ganska få, och hafwa hwarken Präster, eller någon annan andelig Öfwerhet.

Harrien.

Denna Krets ligger nästan midt i Hertigdömet, emot norr gränzar den till Östersjön, emot öster till Wierland, i sydost till Tserwen, i sydväst till Wiek. I hela Kretsen finnas twenne Städer, twenne de bästa Hamnar i hela landet några förstörda Slott och Kloster, och 12 Församlingar; dessa senare innefatta 195 Gods, hwilka tillsammans utgöra

utgöra 1876 Hagar. Kretsen består icke blott af fast Land, utan äfwen af flera större och mindre Öar.

REWEL. General-Gubernementets Hufvudstad, under $59^{\circ} 24'$ N. B. och 32° Ö. L. belägen, från Petersburg 341 och från Riga 310 Werst, på alla sidor omgifwen af djupa sandfält. Där Staden är anlagd, skall fordom Slottet Lindanisse varit belägit. — Rewel har att tacka *K. Waldemar II* för sin anläggning, hwilken skall hafwa inträffat omkring år 1223. I Företalet till *Ehstländska Riddare*, och Landträtten berättas, att *K. Waldemar* anlagdt Staden 130 år efter anläggandet af det då för tiden härwarande *St. Michaelis Kloster*, hwilket *Danska Konungen Erik IV* år 1093 stiftat. Namnet Rewel war redan bekant före Stadens uppbyggande, men dess ursprung är okänt. — I anseende till sina Beherrskare, hade Rewel altid samma öde, som hela Hertigdömet, och dess förste Inbyggare synas hafwa varit Danstar. — År 1310 blef Staden utwidgad, och *St. Michaelis Kloster* kom då innom Murarne. År 1346 kom Rewel tillika med
hela

hela landet till Orden. Genom Eldsvårer led Staden i synnerhet ganska mycket ären 1433 och 1553. Reformationen infördes med stort bifall år 1524; några år därefter 1532 blef en ansenlig del af Stadens invånare bortryckte genom en pestartad Sjukdom. År 1561 underkastade sig Rewel Swenska Kronan, blef år 1577 af Ryssarne förgäfves belågrad, men ånteligen år 1710 genom Kapitulation de senare öfverlämnad. — Bland Stadens fordna Rõna Privilegier, kan man i synnerhet anmärka dess widsträckt Stapel- och den år 1265 erhållna Mynträttigheten.

Staden för sig sjelf, Domen och Förstäderna, äro af medelmättig storlek, utgöra omkring 3 Werst i längden och 2 i bredden; Husens antal stiger till ungefär 1700. — Staden så wäl som Domen, äro med Murar, Wallar, Grafwar, och några Utanwerk befästade; likwål kan icke Rewel jemföras med Riga i anseende till sina Fästningswerk.

I Staden för sig sjelf jemte dess Förstad, räknar man 10 Kyrkor, nemligen: 5
Org

fista och 5 Lutherska, i sjelfwa Staden öfwer 600 privata Hus och publika Byggnader, i Förstaden emot 1000, dels af sten dels af tråd. — Ingeniörhuset, Banken, Krigskommissariatetshus, Proviantkommisariatets Magasin, Portkontoret, Posthuset, 2:ne Corps de Garder samt Garnisons Skolhuset, tillhöra Kronan. — Rådhuset, flera Skolehus, Schwarzenhäupterhuset, de båda Gildenens Hus, Kronans Gjuteri, Wåghuset, Karsernerne, Sjuk. och Fattighuset, Luktuset, m. fl. Byggnader, tillhöra Staden.

Domen har 15 publika Byggnader, bland hwilka man kan anföra: Slottet, hwilket i Ordenstiden war säte för en Komthur, på Ridderkapets omkostnad å nyo uppbyggdt; här wistas General. Guvernören, tillika med General Guvernementets Kansliet. Domstolarnes Sessions Hus. Öfwerkommendantshuset. Lutherska Domkyrkan, Adeln tillhörig. Riddarehuset. Gildehuset. Adelige Skolehuset. Utom dessa äro här ännu emot 50 privata Hus. I den till Domen hörande Förstaden träffar man ett Barnhus och Skolehus med en Kyrka, ett Fattighus,

S

och

och 2:ne Kaserner för Soldaterna. — Alla de Borgare som bo på Domen, och den därtill hörande Förstaden, lyda icke under Stads-Magistraten, utan under Slottet, och hafwa därföre sitt eget Gilde.

Bland de härwarande Skole inrättningar förtjena att anföras: RidderSkapets och Adels Skola på Domen, hwilken af RidderSkapet underhålles; det Kejsersliga Gymnasium i det fordna Munnekloster; TrivialSkolan; Ehstniska och Swenska Skolorne; Garnisons Skolan, som af Kronan underhålles, och BarnhusSkolan. — Ett Sjömans-Hospital; Landt-Hospital; twenne af Staden underhållne Fattighus; Luktus och Spinhus; Enkekassor, jemte flera andra wälgörande inrättningar saknas åfwenledes icke härstädes.

Man räknar 13 Kyrkor, nemligen 6 Grefiska och 7 lutherska, de senare äro: Ridarhuskyrkan på Domen; Olai i Staden, som är Huswudkyrkan för Tyska Församlingen; Nikolai, åfwenledes Tysk; Swenska och Finska Kyrkan; den Ehstniska; alla i Staden; samt twenne i Fö städerne,

Staden har 2:ne Wapen, och båda har den erhållit af *R. Waldemar*. Det ena består af 3:ne blå Lejon med utsträckta Tunngor i gyllene Fält; öfwer Wapnet ser man en frönt Hjälm och här en Dwinna med utslagit Hår. Det andra är Dansta Dannebrogs Ordens koret af silfwer i rödt Fält, öfwan synes en Hjälm, utstrad med en röd och en silfwerfjäder.

Ibland de Lifländska Handelsstäder, har Rewel den bästa Hamn, men i Handel kommer den icke upp emot Riga. — Fabriker wilja icke fort; man träffar blott: en Spegelfabrik, en Läderfabrik, en Strumpfabrik, ett Klocke och Styckgjuteri, och en Puder- och Stärkelsefabrik. Twenne Boktryckerier finnas också i Staden. — Folkmängden stiger till emot 11,000 Personer. — Stadens Magistrat består af 4 Borgmästare och 14 Rådman. — Härwarande Hamnen är befäst, och är ofta Winterhamn för en del af Rysska flottan.

I någden omkring Rewel träffar man: Katharinenthal, en Kejsersk trågård,

2:ne Werst från Staden. I det härvarande lilla Polaret wisas ännu några Klådespersedlar, som tillhört K. *Peter I.* — *Brigitte* ten eller de förfallna qwarlesworne af det omkring år 1433 af *Bisf. Henrik von Uexkull* byggda *St. Brigitte Ordensklostret Marienthal*, en liten mil från Staden.

BALTISCH PORT. En liten Sjöstad 44 Werst från *Kewel*. Denna Ort kallades fordom *Rogermiek* af *Ön Koog*, af hwilken den är innesluten. Redan K. *Peter I* utsåg denna plats till en Hamn, hwilken, om den kommit i stånd, blifwit en af de första i *Europa*. K. *Elisabeth* tänkte med mera alsware på utförandet af denna plan, och redan år 1762 började man med yttersta drift, att arbeta på Hamnbyggnaden. K. *Katharina II* tog den år 1764 i ögonsigte, men fann för godt att år 1769 inställa allt vidare arbete, emedan de därmed förknippade swårigheter, gjorde nästan allt vidare arbete frugtlöst. *Baltischportska Hamnen* kan likwäl redan anses såsom en af de första Hamnar i *Lifland*, i anseende till sitt läge emellan höga klippor. — Ännu är Staden liten, och byggd

byggd i en tåmmeligen regelbunden fyrkant. Om man tager allt i anslag, och hwarje Husplats blir bebyggd, så kommer den att utgöra 334 Gamnar i längden, och 210 i bredden. Staden har icke något Wapen, men ehuruwäl den är liten träffar man likwål flera Kronobyggnader, hwilka blefwo uppförde i anseende till Hamnbyggnaden, men som nu till större delen förfalla. — En Grefisk Kyrka är här för handen, men för Lutheranerne är blott ett Böhnehus uppfördt. — Man räknar 34 Kronobyggnader, 80 Borgarehus, och 300 Inwånare. — Handeln, som af härwarande Köpmån drifwes, är ytterst obetydlig.

Till de Orter, som i denna Krets biligtwis förtjena en närmare uppmärksamhet, kan man anföra: *Kewelsta Slottet*. *Zegefeuer*, ett år 1482 af *Bisöp Simon von Borch* uppbyggdt Slott, hwilket år 1560 af *Ryßarne* blef afbrändt. *Padis*, fordom ett befäst *Cistercienser Kloster*, år 1281 stiftadt, 1317 uppbyggdt, och år 1561 af *Swenßarne* eröfradt; för det närwarande ligger det i sina ruiner. *Kolk*, *Uddila* och *Uklo*, fordomna *Kloster*. *Warbola*, fordom en namnfunnig *Ehstnisk Borg*.

Följande *Dar*, lya under denna Krets: *Ulla* och *Stora Raog*, den förra 4 till 5 *Werst* lång, och den senare omkring 7 *Werst* i längden och 2:ne *Werst* i bredden; hwardera hafwa sin egen *Kyrka*, der *Swenskt* *Predikan* hålles. *Margen*, en ganska litet bebodd *Kronan* tillhörig *D*, 9 *Werst* i längden och 3:ne i bredden; på dess södliga *Udde* är en liten *Skans* anlaggd. *Wulf* en liten men bebodd *D*, 3:ne *Werst* lång och 1 *Werst* bred. *Groß* och *Klein Karl*, twenne *Dar*, 2 till 3 *Werst* från *Kewel*; den senare har ett *Batteri*. *Stora Wrangelsholm* omkring 4 *Werst* lång och bebodd. De öfrige små till större delen obebodde *Dar*, förtjena icke att anmärkas.

Wierland.

Wiersta Kretsen är i *Ehstland* bland alla den alldrastörsta, ganska frugtbar, innefattar stora *Skogar*, i synnerhet wid *Sjön Peipus*. Emot norden gränsar *Wierland* till *Finska Wiken*; i väster större delen till *Ferwen* jemte en del af *Harrien*; i söder till *Dorptsta Kretsen* och *Sjön Peipus*; den östliga

liga gränsen utgör Narwaströmmen, som skiljer Ingermanland från Bierland, och tillika från hela Ehistland. Man räknar i denna Krets 178 landgods, hvilka innehålla 1868 Hakar, och 10 landförsamlingar. Denna stora Krets delar man i allmänhet i twenne delar nemligen Bierland för sig sjelf och A-lentaf. Det senare innefattar hela den ansenliga landsträckan emellan Sjön Peipus, Narwa och Finsta Wiken, Staden Narwa undantagen.

WESENBERG. En ganska liten Stad, 100 Werst från Rewel. Staden skall fordom varit ganska ansenlig, och som man försäkrar haft öfwer 500 Stenhus. Redan år 1252 måste den varit florerande, emedan K. *Erik* i ett Bref af detta år, delar Ehistländska Adeln i Adeln från Rewel och Wesenberg. — Bredvid Staden på en Backe stå ännu de förfallne murarne af det fordom wäl befästa Slottet. Stadens uppbyggande tillräknas K. *Waldemar* II, och den skall wara anlagd år 1224; på samma tid blef öfwen Slottet uppbyggdt. I Ordenstiden hade Staden sin egen Magistrat, Rådhus och Gilden, men

år 1558 blef den genom en Rysk Krigshår afbränd. År 1581 eröfrades Weseberg af Swenskarne, och år 1602 af Polackarne. Snart repade den sig likwål; erhöll åren 1621 och 1635 stadfästelse på sina Privilegier. I Krigsoroligheterna 1703 och de följande åren blef Staden nästan alldeles förstörd, men återställdes under Ryska Regeringen, fastän icke i sitt fordna anseende; den bekom då sin egen Ordförande och twenne Råste, som utgjorde första Instansen i Rättegångar. — För det närwande åro omkring 50 Borgarehus uppförde. Större delen af Inwånarne åro Tyskar, och deras antal stiger till omkring 400 Personer. — Märkwärdiga Byggnader och andra Inrättningar, finnas här äfwen så litet som Fabriker och Fästningswerk. Ett Kronohus och Kyrkan åro de enda Byggnader, som förtjena att anmärkas.

De Orter, som förtjena en närmare uppmärksamhet, åro: Tolsburg, en liten men tämmeligen god och säker Hamn, 3 mil från Weseberg, där ännu i 17:de århundradet en liten Sjöhandel drefs. Det fordna Slottet, jämte den därwid uppbyggda lilla

Sta.

Staden, äro redan förwandlade i Stenhoppar. — Neuschloß eller Neu-Narwa, en fordom liten men befäst Stad jemte Slott wid mynningen af Narwaströmmen. — På hajakki i Församlingen Jeme eller Michaëlis, där i början af förra århundradet det märkwärdiga så kallade Slaget wid Narwa Kall hafwa stått; denna Ort ligger 6 mil från nämnde Stad. — Pöddis i Maholmska Församlingen, war fordom ett Kloster; af den gamla Klosterbyggnaden är sedermera en Stön Byggnad uppförd. — Borkholm, ett af Kewelske Biskopen von der Borch år 1482 uppbyggdt Slott.

Terwen.

Denna Krets är bland alla den minsta; men för öfrigt frugtbärande och Fogrik. Gränforne utgöras i nordost af Bierland, i nordväst af Harrien, i söder af Dorptska och Pernauska Kretsarne. Man räknar här icke mera än 105 Gods, hwilka innehålla 951 Hekar, och 8 Församlingar.

WEISENSTEIN. Den enda Stad i hela Kretsen, 85 Werst från Kewel; en fordom

dom ansenlig Ort; som bestod af 360 Hus och 3:ne Kyrkor. *Konrad von Medem* anföres såsom dess Anläggare, och dess anläggningsår utfattes till 1270. Staden war befäst med Wall, Grafwar och Pallisader. Det gamla förstörda Slottet är af lika ålder med Staden. Genom hårda Belägringar förlorade den allt mera och wera sitt anseende. Ryßlands Beherrskare hade den en tid i besittning; änteligen kom Staden under Swenskt lydnad, och blef tillika med Godset *Merhoff* *Fältsmarssalk* *Torstenson* Pänkt. Då Staden år 1710 kom under Ryßka wäldet, blef likwål *Weisensteins* anseende icke mera ökad, utan den lybde en tid under Godset *Merhoff*, hwars Ägare war Stadens Öfwerdommare; wid införandet af Ståthållare regeringen blef änteligen *Weisenstein* upphöjd till Kretsstad. — *Weisenstein* hörer för öfrigt till de små Städerne, ånkönt den i anseende till de många Trågårdarne har en ansenlig omkrets. Dess längd utgörer omkring $\frac{1}{2}$ Werst, och dess bredd något mindre. Borgarehusen stiga till omkring 60, och Inwånare, dels Lyffar dels Ryffar, utgöra omkring 500 Personer. — Ett Kronohus jemte en liten men

wac.

wacker Kyrka, äro de enda publika Byggnader, som här träffas.

Utom Weisenstein är ingen Ort i denna Krets, hwars minne den äldre Historien bewarat. Antalet af de gamla förstörda Slotten är äfwen ganska litet, och icke något af dem förtjenar synnerlig uppmärksamhet.

Wiek.

Denna Krets är indelt i trenne Distrikter: Land. Strand. och Insular. Wiek. Den senare delen, består blott af Dör, och den medlersta är wid Sjöstranden belägen. Hela denna Krets måste fordom endast hafwa bestått af Dör, hwilket är att förmoda, i anseende till des många Dalar och ogenomträngelige Moraser. — Wiek är, i anseende till den mindre brukbara och frugtbarande Jordmånen, för mycket befolkad. Sådesfältten äro här icke blott sparsamt asmatte, utan äfwen i flera någder allt för litet gifwande; hwad som Naturen nekad, söka likwål de arbetsamma Inwånarne att genom flit ersätta. — Denna Krets

Krets har blifwit beherrskad af många Herrar. Danska Konungarne ansågo den genom sina med Hårsmagt förwårswade Anspråk såsom sin egendom. — Rigelste Bisfopen *Albert* gaf redan år 1224 Ordensmästaren *Volquin* hela *Wiel* i förlåning. Kort därefter blef den förbunden med *Sjelfta Bisfopsdömet*, och år 1251 af *R. Abel* i *Dannemark* till Bisfop *Herrman* för ewårdeliga tider aftrådd. Sedermera kom denna Krets under Hertig *Magnus* af *Hollstein*, därefter under *Swenska Kronan*, och sluteligen år 1710 under *Ryskt wälde*. — *Wiel* består af 17 Församlingar, och de härwarande 150 Gods innefatta 1546 Hekar.

Landwiel; här märkes:

Łode. Slottet blef först år 1226 af Bisfop *Herrman* uppbyggdt, och sedermera år 1334 af Bisfop *Herrman von Osnabrügge* reparerad. Af alla gamla *Lifländska* Slott är detta det endaste, som blifwit helt och hållit återstådt. Fursten *Orlno* uppreste det utur sina ruiner, och till desß förskönande blefwo store Penningesummor använde.

LEAL. En Røping, 107 Werst från Rewel, har omkring 30 Hus, och 250 Inwånare. Här war fordom en Stad och ett Slott, uppbyggdt år 1209; åfvensom i början sätet för det Biskopsdöme, hwilket sedermera är bekant under namn af det Sselfa.

Fels, ett år 1264 af Sselfe Biskopen uppbyggdt Slott. Fickel, åfwenledes ett Slott af Sselfe Biskopen år 1292 uppbyggdt.

Strandwief.

HAPSAL. En liten Sjöstad, 95 Werst från Rewel, till utseendet en oregelbunden Serkant. Staden är liten och utgör, utom de så kallade Förstäderne i längden 1000 och i bredden 500 steg; sielfwa Staden består af omkring 120, och Förstäderne af öfwer 30 Hus. — Hapsal Fall wara antaggd af Biskop *Herrman* år 1279, och lydde en lång tid under Biskoparne. Först år 1559 kom den under Dannemark; kort därefter under Hertig *Magnus* af Hollstein; år 1574 åter under Dannemark; år 1645 under Swenska Kronan och år 1710 under Ryßland. —

Märk.

Märkvärdiga Byggnader träffas icke härstädes. Det fordom präktiga Biskopliga Slottet, nära bredwid Staden, ligger redan förstördt. Staden har en enda Kyrka, och här hålles Gudstjenst för Lyskar, Ebster och Swenskar. Rådhuset jemte Wägghuset, kunna åfwen förtjena att anmärkas. Fabriker finnas icke. — Magistraten består af 1 Borgmästare och 4 Rådmän. Inwånarnes antal stiger från 6 till 700 Personer. — Den redan under Swenska Regeringen gjorda inrättning, att Hapsal i Justitiåsaker lyder under Rigiska Hofrätten, och i Politimål under Rewelska General Gubernementet, är ännu bibehållen. — Stadens Wapen är en half Borg i blott Fält; det höggra Tornet är betäckt; Muren med Kanonluckor går i en rundel och omgifwer en öppen Port, ofwan denna ser man ett starkt obetäckt Torn med den bruna Örn.

Följande Orter förtjena en närmare uppmärksamhet: Werder, fordom ett Slott, af *Wilhelm von Schauerburg* år 1284 uppfördt, ligger för det närwarande i ruiner. Werpel, åfwenledes ett gammalt förstördt Slott.

Rö,

Röthel eller Rotula i äldre Tider en Stad, där Tysarne wid sin ankomst till landet träffade Skantsen Rotula och Prowinsen Rotalien, Orter i Lifländska Historien ganska märkwärdige.

Insularwief.

Denna del består, såsom namnet utwisar blott af Öar, hwilka alla ligga tämmeligen nära tillsamman. De större förtjena en närmare Beskrifning.

Dagen eller Dagö, genom ett litet Sund skild från Hsel, bildar nästan en fullkomlig fyrkant. Dns storlek beräkna Inwånarne i längden till 5 à 6, och i bredden till 4 mil; räknar man också Uddarne, så utgör den i en rät Linea från Öster till Väster en bredd af 8, och från Söder till Norr en längd af 6 mil. Västliga Udden är nästan 3:ne mil lång och en bred; des yttersta spets är bekant under namn af Dagerort. — Jordmänen är till större delen frugtbärande, likwäl kunde icke den härwarande stora Folkmångd genom Åkerbruk finna sin föda, om de icke genom allahanda Handarbete och Industri förwårswade sig sitt uppehälle. Större delen

delen af *Dboarne* äro *Ehster*, likwål äro här flera *Bhar*, som blott äro bebodde af *Svenska Bønder*. *Sn* innehåller 10 *Gods*, hwilka utgöra 220 *Hakar*, jemte 3:ne *Församlingar*. — På hela *Sn* finnes icke någon *Stad*, och blott en enda *Hamn* *Twenhauwen*, likwål drifwes någon *Handel*. — Ruiner af ett gammalt *Slott* finnes äfwen på *Sn*, hwilket *Bønderne* kalla *Wallipea*. Det försäkras, att detta *Slott* i *Hedniska Tiden* varit en *Fästning*, men förmodeligen är det blott den i 16:de århundradet af *Svenskarne* anlagde *Skansen Jürgensburg*.

Worms eller *Wormsö*, 10 *Werst* från *Hapsal* belägen. Dess längd utgör 2:ne mil, men bredden 6 *Werst*, och har utseende af en fyrkant. *Sn* innefattar 2:ne *Gods*, tillsammans 60 *Hakar*, samt utgör en egen *Församling*. *Bønderne* äro *Svenskar*, som i synnerhet nära sin af *Fijteri*, och äro begåfwade med goda *Priwiligier*, så att *Egendomsherrn* hwarken kan sälja dem, eller drifwa dem från sin besittning.

Muf eller *Mufö*, utgör en egen *Församling*, och är äfwen bebodd af flera *Svenska Bønder*, hwilka njuta lika rättigheter med *Svenska Dboarne* på *Worms*.

Rasfar, en liten söder om Dagö belägen S, med ett Kapell; 6 Werst lång, och 2 till 4 Werst bred.

Odensholm, en liten S, norr om Nuf.

Narwa.

Denna Stad är 144 Werst från Petersburg och 400 från Riga belägen. — Narwaströmmen flöjer Efstland från Ingermanland. Narwa i och för sig sielf betraktad, ligger på Efstniska sidan, men då Zwangrod med den därtill hörande Förstaden i allmänhet räknas till Narwa, emedan båda Fästningarne stå under en Kommendant, och blott äro skilde genom en Brygga, så kan man säga att Narwa till en del ligger på Ingermanländska Gränsen, och således, icke egentligen hörer till Efstland. — I anseende till sin omkrets hörer Narwa till de medelmåttiga, men i anseende så wäl till sin Handel, som Fästning, till en af de mera ansefliga Städerne. Förstaden oberäknad innesfattar den omkring 500 steg i Diameter, och delas i gamla och nya Staden. Gamla Staden midt öfwer Zwangrod blef först byggd,

byggd, men den nya Staden är sedermera tillbyggd åt den Ebstländska sidan, från hwilken den sista belägringen och eröfringen skedde. Så wäl gamla som nya Staden består till större delen af Stenhus; deras antal stiger till omkring 200 i Staden, och i båda Förstäderne till 150. — Fästningswerken, som omgifwa Staden, kunna icke komma i jemförelse med de Rigiske, men äro likwäl alldeles tillräckelige.

Den äldre Staden skall wara uppbyggd år 1223 eller 1224 af K. *Waldemar II* eller hans Ståthållare. Narwa såsom en då för tiden under Ebstland hörande Stad, hade i anseende till öfwerwäldet ett lika öde med detta Hertigdöme; till följe häraf kom den år 1321 under Hertigen af Halland och Samsö *Knut*, såsom en del af den honom af K. *Christopher* gjorda Gåfwa, men sedermera under Orden. Desz Privilegier skola i likhet med de Rewelske nästan alla af K. *Erik* wara underskrefne; likwäl gaf *Kysse von Rutenberge* Staden år 1426 ett Pont Privilegium, jemte ett eget Sigill och Wapen. Den år 1492 på andra sidan Narwaströmmen uppbyggda Fästningen *Zwanogrod*,
från

från hwilken man kunde beskjuta Narwa, gjorde Borgarne stor sorg i anseende till en ständigt hotande fara; emedlertid förleto de sig på de i anseende till Handelsn med Ryssland upprättade Traktater. Staden blef likwål bombarderad år 1558 af en stor Ryss Hår, och Narwa öfswergick till Ryssarne på Kapitulation. År 1581 intogs Narwa af Swenskarne; Ryssarne gjorde likwål såwål år 1590 som 1700 försök till des återeröfrande, hwilket likwål icke förrån år 1704 gick i verkställighet. Borgarne blefwo under det fortfarande Kriget år 1708 förde till Ryssland, men erhöilo 6 år därefter tillåtelse att hemresa, och blefwo satte i ett fullkomligt åtnjutande af sina Privilegier. — Narwa war äfwen en medlem af det fordna Hanseatiska Bundet och kallades Lifländska Narwa, till skillnad från Iwanogrod, som kallades Rysska Narwa.

Bland de Byggnader, som i Narwa förtjena en närmare uppmärksamhet, höra: Slottet, år 1600 Swenskarne uppbyggdt; det Kejsarliga Palatset; det gamla Ordensmästerliga Slottet; 2:ne Kyrkor, en Lys och en Ryss, båda af Sten; Rådhuset; Börsen;

Stolehuset; Persianska Huset, som K. *Peter* I. utsett till en nederlagsplats för alla från Persien kommande Waror; Fattighuset; en Kyrka i nya Staden och en i Iwanogrod. — Slottet, på hwiket, under olika Regeringar, ömsom en Ståthållare, ömsom en Fogde, Guvernör eller Kommendant residerat, är genom en Graf från Staden afföndradt, och med ett Tyghus försedt. — Stadens Magistrat består af 2 Borgmästare och 8 Rådman.

Den stora och djupa Narwaströmmen har ett wigtigt inflytande på Stadens Handel. På denna segla Skepp med full laddning, ånda under Staden, som i anseende till sitt lyckliga läge kan erhålla Produkter från Ingermanland och Estland, och förmedelst Peipus från Ryßland. Härigenom har härwarande Handeln alltid blomstrat, och är ännu wigtig. Antalet af de här årligen befraktade Skepp är ganska olika, likwål kan man räkna från 150 till 200. — Man finner här flera ansenliga Handelsbus, flera wälmaände och rika Personer, ett angenämt Umgånge, och en sällsynt Gåstfrihet.

Lifländske Bondens Lifegenfkap.

Det mörker, som herrskar i lifländska Historien, hindrar oss att söka Underrättelse om denna Nations tillstånd i de äldre Tiderna. Man wet likwål, att en Tysk Orden i 13:de århundradet erinrade sig lifländska Nationen, införde Christendomen och — Lifegenfkapen. Det är utom all twifwel, att lifländaren så wäl som alla andra Nationer af Finste ursprung, förut woro frie. De drefwo Åkerbruk och Bostapsförförel, och under dessa stilla yrken bleswo de öfwerfallne af en bewåpnad Para midt i deras fredliga Besittningar. Beröfwade Frihet och Egendom, bleswo de af Munkar twungne till Religionsbruk, om hwilka de hwarken hade begrepp, eller woro underrättade. — Deras naturliga Orklöshet blef inkränkt innom nödwändighetens gränfor, och härigenom uppwäcktes ett Hat, som kånste aldrig torde upphöra. Den lifländska Nationen, så wäl som hwarje annan okultiverad Nation fann sin högsta wällust i ett owärksamt Lif, och äfwen i våra dagar

finner man den största likhet emellan den Lisländske Bonden och Esquimauren, hwilken hållre hungrar i 24 timmar, än han uppstår, för att söka Lifwets naturliga behof. Ofkunnighet, Lidelighet och Lättja, är desse Lisländares Hufwudkarakter, och en oöfverwinnelig böjelse för Stöld, vittnar ännu om deras Kåhet.

Beundransvärdt är det, att Lisländske Bonden under den långa Tid, som Lifegenskapen herrskat, gjort så omärkliga framsteg i Upplysning. Skulden ligger likwisst icke blott hos honom utan fast mera hos hans förste Beherrskare, hwilka alldrig woko ifrån den grundsatsen, att hålla Folket i ofkunnighet, för att sjelfwe desto säkrare herrska genom sitt anseende. Wore redan då för tiden en förnuftig Grund till deras Kultur lagd, hwad för frugter kunde man icke wäntat af wåra Lider. — Lifegenskapen war en följd af dåwarande Liders tänkesätt och Politik. Biskopar, Abboter och Kloster hade sina Lifegne, hwarsföre kunde åfwen icke Ordensriddarne anskaffa sig sådana? — I senare Lider åter lade ständiga stridigheter emellan trenne Kronor rörande Lisländ, oupphörliga hinder i

wågen för Lifländarnes Frihet och Upplysning. Utom all twifwel är det likwål, att Liflands Nationalbönder, så wål som hwarje Bonde i Ryfka Riket med tiden kommer att njuta Friheten. Wårt Tidshwarf kommer kanhända att upplefwa denna Revolution, i synnerhet sedan man redan börjat hos Bonden lägga grund till upplystare Tänkesätt. Winner han först den grad af Upplysning, att han lyder af Plikt, så har han redan mycket wunnit. En Glaswift behandling undertrycker all känsla af Åra; och där den felar blir aldrig Menniskan ficklig till Moraliska Handlingar. Liflands Godsägare fülle wiferligen finna mera fördel wid sina Gods, om Bonden wore fri, ty så länge han är Lifegen, blir han alldrig flitig och werksam, Redan med Modersmjölken har han nu insupit den Grundsatsen: will min Herre, att jag skall lyda och arbeta, måste han gifwa mig Bröd! Om Egendomsherren råknar tillsammans allt hwad har årligen måste gifwa Bonden, t. ex. Bröd, Hästar, Kor, o. s. w. hwad blir honom wål öfrigt? Om han afdrager allt detta, har han ju betalt Bondens Arbete?

Wore Lifländske Bonden icke så lat och
 liderlig, så kunde han ernå ett tåmmeligt
 Wålstånd. Men dåremot antingen höstar
 han icke i rättan tid, eller ock förtår han
 allt det på en gång, hwaraf han en längre
 tid kunde lefwa; åfwen detta härleder sig från
 LifegenKapen. Det är honom lika, om han
 är sin Herre Skyldig eller icke, ty han har
 intet, hwad han kan falla sin Egendom,
 och därför bortslösar han allt. Har han
 blott en Skydda, som skyddar honom för wind
 och wäder, Rött och Bröd till sitt underhåll,
 och några Kopaker till ett rus, så behöf-
 wer han icke mera. Orsaken till denna lif-
 giltighet ligger förmodeligen i de exempel,
 som forntiden uppwisat på sådane Herrar
 hwilka med wåld fråntagit sina underhaf-
 wande det lilla öfwerflöd, som de genom flit
 och arbetsamhet förskaffat sig.

Bonden har wål sitt stycke Land, som
 han för egen räkning odlar, och som han på
 sätt och wis kan anse för sin Egendom; men
 därför är det icke årsteligt. Wore han der-
 emot säker, att det Land, som han odlade, en
 gång skulle tillfalla hans Barn, så anlade
 han Trågärd och Plantewingar, på det hans
 Ef.

Efterkommande måtte njuta frukten af hans mödor. Men en Far kan ju icke en gång falla sina Barn för sina? I huru aflågsne Trakter må han ofta icke uppsöka dem, då de antingen blifwit bortstänkte eller bortfållde! I detta fall är Bonden att urskulda, om han förlorat all moralisk känsla.

Wid nyligen köpte Gods erhåller Köparen ofta knapt 3 procent af sitt kapital, och flera år förflyta förån Hushållningen går i sin wanliga gång. Hvad för fördelar uppstå häraf? Jemförer man storleken af ett hårwarande Gods och dess Inkomster, med ett wäl odlat Gods i Sverige; hwilken Skillnad! — De så Städer, som finnas i lifland, och deras aflågsenhet, hindrar en fördelaktig Affättning af Produkter, och hindrar Bonden, att draga en fullkomlig nytta och fördel af sin Bostapskötsel. — Ett närmare Umgånge med Städerne gjorde honom mera policerad, och äfwen arbetsammare i ett fritt tillstånd. Renlighet och ordning jemte nyttiga Husgeråd skulle ökas i hans Hus, om han icke fruktade, att hans Herrskap skulle wilja misbruka hans wälstånd. Men nu bortlösar han håldre sina penningar

ån han använder dem till sin husliga lycksalighet och beqvåmlighet.

I anseende till sin lifegenkap och sina egenteliga Plikter är icke lifländste Bonden att beklaga, utan blott emedan det felas honom medel, att tråda Menskligheten ännu ett steg närmare; och för att bringa detta i verkställighet, är ingen ting mera lämpeligt ån den fysiska friheten. — Drått anser man likwål den lifländste Bonden för Slav, han är blott lifegen, ty ingen Herre kan belägga honom med dödsstraff eller något däremot swarande. Enligt Naturens och Mensklighetens lagar förtiente han wål samma Fri- och Rättigheter som deß Herre; det är owederfågeligt. Frågan bleswe likwål: om han icke wore olyckligare, om han med sin närwarande Kultur erhöill Friheten?

Den frie Bonden i andra Länder kallas fri, och han är det så wida, att han kan sälja sin Egendom, och sätta sig ned på en annan Ort, men detta oaktadt, är han ofta mera Slav, ån en född lifegen. Om man råknar hans dryga Skatter, så kan man säga, att han icke så mycket arbetar för sig sjelf, som för sin Furste, och sina Embetsmän.

mån. Om han icke i rättan Tid betalar en mångd Skatter och Pålagor, är han att beklaga. Hus och Gård fräntages honom å Rättwisans wagnar; och då är han olyckligare än en Lifegen. Detta namn bår han icke, men likwål är han en Slaf under Staten. Att dag och natt arbeta, och ofta knappast förtjena så mycket, hwarmed han kan betala sina Skatter, detta är ofta Bondens lott i andra Länder. Detta kallar man Frihet, och med hwad rätt? Den Lifländske Bonden, såsom Lifegen betraktad, är då wida lyckligare.

Ehstniska och Lettiska Språken jemförde med flera andra Språk.

Liffands Nationalspråk äro Ehstniska och Lettiska. — Ehstniskan talas af Bönderne i Hertigdömet Ehstland och i Dorpsta och Pernausta Kretsarne af Hertigdömet Liffand; Lettiskan däremot i Rigiska och Wendenska Kretsarne.

I Ehstniskan så wäl som i Lettiskan, synas ganska många Ord wara lånte af andra Språk. Redan i Ehstniska Grammatiken anföras Ord, som hafwa stor likhet med Hebraiskan; t. ex. Emma, Moder, Paluma, bedja, *) med flera; en ännu större del äro af Tyskt Ursprung t. ex. Adrid, die Ader; Aekke, die Egge; Wåart, Werth; Kårner, der Gärtner; Muts, die Mütze; Zener, der Diener; Ankur, der Anker; Klaas eller Laas, das Glas o. s. w. Såsom prof på likheten emellan Ehstniskan och Rysskan kan anföras:

Ehst.

*) Se vidare *Hupels* Anmerkungen, über die Ehstn. Sprache.

Ehstniska.

Merri	—
Sirb	—
Ulits	—
Turro	—
Kel	—
Kap	—
Wiin, Wina	—
Náddul	—
Saan	—

Ryska.

More.	(Haf)
Serp.	(Skära)
Uliza.	(Gata)
Torg.	(Torg)
Kolokol.	(Klocka)
Skap.	(Skåp)
Wina, Wino.	(Win)
Nedál.	(Becka)
Sani.	(Slåda) m. fl.

Ehstniska Orden: Pant, Ledder, Sång, Piskid, Hummal, Nål, hafwa ganska mycken likhet med Swenska Orden: Pant, Ljäder, Sång, Byxor, Humle, Nål.

Ehstlåndaren kan icke utan genom ett längre Umgånge med Ryskar eller Ryskar uttala Bokstäfwerne: f, ph, w och sch; i stället för de twenne första brukar han p, eller w; sch måste han uttrycka genom s. I Ehstniska Språket är utomdesß ett stort antal Konsonanter, t. ex. aa, å, ae (hvilket klingar helt olika med å i Swenskan) ai, au, åe, åi, (åfwenledes åü i Dorptska Dialekten) o. s. w.

likheten emellan Lettiskan och andra Språk, hafwa flera, och bland andra Prof. Schibser wisat; att det till större delen består af Slaviske Ord är afgjort. Så som Prof kan man anföra:

Letziska.	Тыся.	Emenska.	Същинск.	Slawonsk	Latin.
Soule	Sonne	Sol	—	Solnze	Sol.
Sneegs	Schnee	Snö	—	Snak	—
Tjornis	Tjuern	Torn	Torn	—	Turris.
Stoghe	Schule	Skola	Skol	Skola	Schola.
Wassis	Wads	Wär	Wassha	Wolk	—
Majris	Mauer	Mur	Mühre	Mur	Murus.
Sahis	Salg	Salt	Sool	Sool	Sal.
Stenne	Stinne	Stinna	Sten	Ryna	—
Statis	Stacht	Statt	—	Noftch	Nox.
Stachte	Stutter	Stober	Stäm	Mat	—
				Matka	Matet

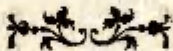
med flera andra, som jag stillatigande förbi-
går. Följande jemte flera hafwa likhet med
Latinen:

Lettiska	Latin.
Deems	Deus.
Muscha	Musca.
Diwi	Duo.
Trihs	Tres.
Sesch	Sex.
Seprim	Septem.
Ehdu	Edo.
Tu	Tu.
Dahls	Pallidus.
Sewis	Suus.
Dahb	Dat.
lehni	Lenis, Lene.
Mehnesis	Menfis *).

3

*) Af denna likhet emellan Lettiska och Latinska
Språken har man tagit sig anledning, att
rättna Lettiska Nationen i slägtskap med de
gamle Romare; såkrare synes det likwäl i an-
seende till de många förekommande Rinska och
Ehstniska Ord, att Letterne ursprungeligen be-
stå af Slawer, Finnar och Göther.

I Lettiskan finnas icke Bokstäfverne; C. F. D. E. V. H; Eh har man blott antaget för att lätta uttalet. Alla Lettiska Böcker äro tryckte med Swenska bokstäfver; men som dessa woro otillräckliga, att utrycka hwarje swår modifikation i Uttalet, så tog man sin tillflykt till tecken. Häraf kommer det, att man i Lettiska Alfabetet äfwen träffar med tvärstreck utmärkte G. K. L. N. R. S, hvilka fordra ett eget uttal. B. M. P och W, äro alldrig genomstruckne, och uttalas endast med ett J.

Från år 1562 uppträdde fyra mäktige Öfverherrar i Lifland. Bar *Iwan Wasiljewitsch* innehade Narwa, Alentaken, Dorpsta kretsen, en del af Jerwen, jemte flera andra Gränseorter; Sverige ägde Harrien och en del af Bierland; Pohlen däremot Lettland, och Herzig *Magnus* af Hollstein hade tillhandlat sig Ön Djel och Wiek. — De angränsande Rikenens magt steg, men Pohlen blef sig alltid lik. Efter ett långvarigt krig satte sig änneligen Sverige år 1660 genom Olmiska och Kardiska Frederne i besittning af Lifland och Ehtland. Kort war likwäl detta lugn. Krigslågan utbröt år 1700 å nyo i Norden. Nya eröfringar och nya ödeläggelser utmärkte dessa Fälttog till dess slutligen ett oblidt öde förföljde Swenska Wapnen. Keisar *Peter* I såg sig år 1710 i besittning af båda Hertigdömenen, och wid freden i Nyystadt år 1721, asträddes de åt Ryssland, emot en ersättning af twenne Millioner Rdlr. Från denna tid har så wäl Lifland som Ehtland njutit ett beständigt lugn under Rysska Kronan, och under en *Alexanders* spira, stiga dessa Hertigdömen till ett wälstånd, som de i förflutne århundraden saknade.

Lifland har förmodeligen bekommit sitt namn af Ordet *Litw*, som betyder Sand. Flere Strifställare hafwa härledt Landets och dess Inwånares benämning härifrån. Då de gamle Limerne bebodde ett sandigt Land, har förmodeligen namnet häraf sin upprinnelse, och Lysarne hafwa ånteligen wid sin ankomst bibehållit samma namn, hwilket sedermera blifwit förändradt till Lifland.

Östersjön, som omfattar, flera Lifland tillhörige större och mindre Dar, omgifwer Landet på twenne sidor, nemligen i Väster genom den Rigißa, och i Norr genom den Finßa Wiken. I Öster gränsar Eßtland till Ingermanland och Narwaströmmen Piljer nämnde Prowince från Lifland. Emot Kurland är egenteligen Olei Kapell, 4 Lysßa mil från Riga, Gränseort.

Då man betraktar Landets storlek förenar man gemenligen båda Hertigdömerne Lif- och Eßtland, jemte alla därtill hörande Dar, under det gemensamma namnet Lifland. Utom nämnde Dar utgör, efter *Büschings* Upgift, fasta Landets längd från Söder till Norr 45 till